

de Jacobsstaf 88

januari 2011

Thema Pelgrimeren met Kinderen
De weg is het doel
Tussen hemel en aarde

Van de redactie

Enige tijd geleden hoorde ik tijdens een kaderbijeenkomst de roep naar 'verjonging' en 'hoe benaderen wij als genootschap de jeugd?' Op dat moment heb ik dat met een glimlach terzijde gelegd. In mijn ogen moet men zich daar niet al te veel op focussen; als het zo moet zijn, dan is dat een natuurlijk proces.

Op de najaarsbijeenkomst 2009 in Nijmegen kwam ik in gesprek met een paar dat al vergaande plannen hadden om met het hele gezin op pelgrimspad te gaan. U hebt van hun tocht kunnen lezen in het afgelopen jaar. En kijk, als vanzelf zijn er pelgrims die met eigen kinderen of met jongeren op pad gaan. In deze uitgave zult u een aantal artikelen hierover vinden.

Tijdens mijn eigen pelgrimstocht heb ik diverse ontmoetingen gehad met jonge mensen, studenten uit onder andere Nijmegen en een lerares uit Adelaide, Australië. In alle gevallen betrof het de afsluiting van een turbulente periode en het zich voorbereiden op een nieuwe carrière.

Verjonging heeft ook iets van een verjaardag, een jubileum. U hebt natuurlijk de berichten over de diverse activiteiten rondom het jubileum van ons genootschap meegekregen. Die gaan door tot het najaar van 2011; u zult op de hoogte gehouden worden door de *Jacobsstaf* en de website.

Inmiddels heeft het jaar zich ook weer jongd en worden de dagen alweer langer. Mede namens de redactie hoop ik dat u het feest van het Licht - de geboorte van Christus of de zonnewende - op een genoeglijke wijze met uw dierbaren hebt mogen vieren.

Wij als redactie zijn voorbereid op een nieuw, jong en druk jubileumjaar.

Joop van der Schoor

Inhoud

Het Genootschap

- 35 Onderweg
Joost Bol
- 36 Regioberichten
- 39 Voorjaarsbijeenkomst 2011
- 45 Conferentie ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum
- 47 Jubileumactiviteiten
Geschiedenis en Cultuur
- 49 Pelgrimsmonument Jirnsumer Moeting van het Jabikspaad
Wiep Koeboorn
- 52 Uitnodiging Algemene Ledenvergadering
- 52 Agenda
- 53 Het Compostelaregister
Harry Wasser

Op het vooromslag:

Fenna. Foto: Pieter Bas de Jong & Ellen Omvlee

Op het achteromslag:

Haiku: Nel Maria Heins; Foto: Tieleke Huijbers

Thema Pelgrimeren met kinderen

- 3 'Als papa en mama er maar zijn'
Jasper Koedam
- 9 'Uiteindelijk moet je het gewoon doen'
Mark Simons & Marianne van Wetter
- 14 Project Pelgrimeren met Kinderen
in Vessem
Frans Roijendijk
- 18 Met jonge kinderen op weg naar Jacobus
Familie Huijsmans

Wandelen & fietsen

- 24 De weg is het doel
Ben Noorloos

En verder...

- 27 Tussen hemel en aarde
Nicolas C. van Heijningen
- 31 Foutje van Aimery Picaud
Jan Galjé

Vaste rubrieken

- 2 Pelgrimeren kort
- 22 Langs de weg
Arno Cuppen
- 23 Zin, reactie op column *Langs de weg*
Joke Koek
- 32 Pelgrimsboeken
Jeroen Gooskens
- 34 De herberg van ...
Ger en Thea Lenssen

Pelgrimeren kort

Jacobspelgrimage in Limburg

De Roermondse Broederschap van H. Jacobus de Meerdere organiseert van 13 tot en met 15 mei weer een driedaagse Jacobspelgrimage van Houthem-Sint-Gerlach naar Roermond. De tocht voert door Nederland, België en Duitsland met overnachtingen in Sittard en Maaseik. De kosten bedragen 120 euro per persoon (inclusief overnachtingen, ontbijt, lunchpakket en diner). Maximaal zeventig personen kunnen aan de tocht deelnemen. Inschrijven kan schriftelijk via Kessenicherweg 2, 6017 AA Thorn of via e-mail: benbrader@hetnet.nl of info@stjacobspad.nl. Voor het uitgebreide programma kunt u kijken op www.broederschapheilijegacobus.nl.

Ruim een maand eerder, op 10 april, is er voor de negende keer de jaarlijkse landelijke pelgrimsmis in de kathedraal in Roermond. De viering wordt opgeluisterd door het Koninklijk Roermonds Mannenkoor met een uitvoering van de speciaal voor het koor gecomponeerde Jacobusmis door componist Gerard Sars. Voor meer informatie, kijk op bovengenoemde website.

Lezing over Spaanse fiestas

Op donderdag 14 april organiseert het Instituto Cervantes (Damplein 3, Utrecht) in samenwerking met het Nederlands Genootschap van Sint Jacob een lezing over de traditionele Spaanse volksfeesten, de *fiestas*. Ángeles Sánchez, cultureel antropologe en schrijfster van een boek over deze fiestas, neemt de toehoorder mee op een reis door Spanje aan de hand van de feesten en vieringen. Zij doet dit in het Spaans, met een simultane vertaling naar het Nederlands. De toegang bedraagt drie euro en de lezing begint om 19:00 uur.

Boek- en cd-presentatie Simone Awhina

Op 27 februari presenteert zangeres Simone Awhina, die een prachtig concert verzorgde tijdens de najaarsbijeenkomst in Schoorl, haar eerste boek en een nieuwe cd. In samenwerking met schrijfster Jessica Menheere, vertelt Simone Awhina in *Ik ga op reis en laat achter* het verhaal van haar pelgrimage naar Santiago de Compostela in 2008. Awhina weet op dat moment niet zo goed hoe het verder moet met haar leven. Tijdens de camino ontdekt ze dat zingen haar lust en haar leven is. De presentatie wordt gehouden in Op Hodenpijl in Schipluiden om 15:00 uur. De entree is vrij, maar reserveren is gewenst (info@justsimone.com of 06 15 00 82 32). Na de presentatie is er de mogelijkheid om het pelgrimsmenu te nuttigen à 15 euro (inclusief een glas wijn, reserveren noodzakelijk). Voor meer informatie: www.ophodenpijl.nl.

Reclamespot ING

Opmerkelijk en bedenkelijk: de pelgrimage naar Santiago is ook ontdekt door de banken de reclamewereld. In een tv-commercial van ING Bank zien we hoe een personeelslid van de afdeling Ondernemerssupport vrolijk en monter de camino door Spanje loopt. Zijn telefoon staat niet stil; ook tijdens zijn pelgrimage is hij altijd bereikbaar voor zijn klanten. Terwijl hij over eeuwenoude paden stapt, heeft hij het over zaken als financieringsmogelijkheden en aansluitingen van websites. Als dit is wat de bank van haar personeel verwacht, dan is de vraag of er nog wel mensen bij de ING willen werken. ●

‘Als papa en mama er maar zijn’

Op pelgrimage met een tweejarige

Jasper Koedam

In april 2010 vertrokken Pieter-Bas de Jong en Ellen Omvlee met hun tweejarige dochter Fenna voor een fietspelgrimage naar Santiago en terug. In vorige nummers van de *Jacobsstaf* deden ze verslag van hun voorbereidingen en de tocht. Nu, bijna een half jaar na thuiskomst, wordt het tijd om terug te kijken. Een interview.

Hoe is het jullie, en vooral Fenna, sindsdien vergaan? Merken jullie aan haar dat ze nog met de reis bezig is?

Aan Fenna, ruim twee jaar oud, merk je weinig van een concrete herinnering aan onze reis. Voor haar is plaats en tijd nog iets te abstract. Je merkt het wel aan hoe ze is. Ze is bijvoorbeeld erg graag buiten, weer of geen weer. Ze vindt fietsen erg leuk en ze kan geen genoeg krijgen van hobbels in de weg. Die hobbels hadden we onderweg meer dan voldoende. Het meeste merk je het aan haar persoonlijkheid. Het zou best kunnen dat haar karakter zich een beetje gevormd heeft naar onze reis. Ze is flexibel en maakt eenvoudig contact met mensen, of het nu volwassenen zijn of kinderen. Ze stapt er gemakkelijk op af, zonder ons uit het oog te verliezen. Behendig weet ze jongens en meiden van pakweg vijftien mee te slepen en te verleiden tot het spelen van een potje voetbal.

Wij hebben inmiddels de draad weer aardig opgepakt. Het is verbazingwekkend wat voor impact deze reis – die we zo intens hebben beleefd en waar we samen zo lang mee bezig zijn geweest – op ons heeft. Het hele project heeft, van idee tot onze terugkeer, ongeveer een jaar en acht maanden geduurd. Doordat we ook nog voor een goed doel gingen fietsen, naast de complexiteit van het fietsen met een kindje,

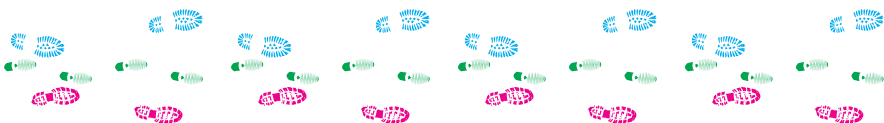
hebben we er menig uurtje aan voorbereiding in zitten. De voorbereiding was minstens zo intensief als de tocht. We hebben met de overhandiging van € 15.399,32 aan ons goede doel, de Stichting MS-Anders, echt afscheid moeten nemen van een goede vriend. Zo voelde het einde van het project voor ons.

Daarnaast blijkt het best moeilijk om alle ideeën die we onderweg hebben opgedaan, in de echte wereld om te zetten naar werkelijkheid. Als je aan het fietsen bent dan hoef je niet zoveel en dan is de wereld in bepaalde opzichten wat simpeler dan dat die thuis is. Dat maakt een lange reis ook zo mooi tot een gelegenheid om plannen te maken. Als je dan weer thuis komt en je weer in de dagelijkse hectiek van je werk, de rekeningen en de verbouwing terecht komt, dan is het erg lastig om gemaakte plannen te realiseren. Op dit moment zijn we daar alweer beter toe in staat en stapje voor stapje maken we onze dromen waar.

In jullie bijdrage in *Jacobsstaf* 87 schreven jullie dat het aanpassingsvermogen van Fenna gedurende de reis met de dag toenam. Waaraan merkten jullie dat?

Fenna was natuurlijk nog geen twee jaar oud toen we vertrokken, volop in haar ontwikkeling dus. Een ontwikkeling die dan ook nog eens, zeker relatief gezien haar leeftijd, razendsnel gaat.

Een voorbeeld van het aanpassingsvermogen is dat ze haar gebrek aan slaap 's nachts, overdag compenseerde. In Spanje stonden we vaak erg vroeg op, om zes uur, om al voor de middagwarmte op onze bestemming te kunnen zijn. 's Avonds ging ze vervolgens juist weer laat naar bed, om negen uur. Dat kwam voornamelijk

*'Eén keer per dag schoven we haar de droge kar in voor haar middagdutje'.
Foto: Pieter Bas de Jong & Ellen Omvlee*

door het Spaanse late en langzame ritme van de dag en dan aten we ons avondeten nog redelijk vroeg. Dat vroege opstaan en late slapen maakte haar nachten natuurlijk wel erg kort. Dat compenseerde ze als vanzelf door overdag vaak twee keer anderhalf uur in de fietskar te gaan slapen. Doordat Fenna tijdens het fietsen zo lang sliep, duurde voor haar het bewuste stilzitten ook minder lang, terwijl wij mooie afstanden konden afleggen.

Wat vonden jullie het meest opmerkelijk in de ontwikkeling van Fenna gedurende de reis?

Het meest opmerkelijke aan Fenna's ontwikkeling zijn eigenlijk drie punten:

Onderweg hebben we veel speeltuinen bezocht. Toen we net weg waren was het altijd erg lastig om weer weg te gaan. Fenna beleefde iedere speeltuin alsof het de laatste was die we ooit tegen zouden komen. Naarmate de weken voorbij gingen kwam bij haar het besef dat er altijd wel weer een andere speeltuin komt. Het afscheid nemen werd toen steeds makkelijker. Fennas taalontwikkeling is gedurende de maanden van onze tocht natuurlijk enorm geweest, logisch voor een kindje van die leeftijd. Haar vocabulaire is natuurlijk wel wat aangepast door de tocht. Woorden als trekker, brommer, fiets, rugzak, strobaal, kerk, bimbam (de kerkklokken) waren voor haar heel normaal. Ze zat (en zit nog steeds) in een leeftijd dat ze alles napraat. Ook in het Frans of Spaans babbelde ze mee, met woorden als *gracias*, *au revoir* en *no-no-no*. Naast het napraten kende ze ook de betekenis van de woorden. Onderweg op de fiets kende ze, alleen op geluid, het verschil tussen bijvoorbeeld een brommer, motor, vliegtuig en grasmaaier.

Het woordje *no* hebben we Fenna geleerd toen in Spanje sommige mensen zich wel erg van hun enthousiaste kant lieten zien. Van ons kleine blonde meisje met blauwe ogen kregen

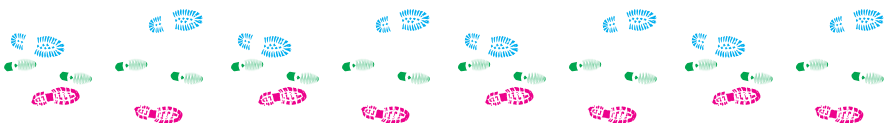
sommige mensen een onbedwingbare knuffelen en aai-behoefte. Dat was niet altijd gewenst en Fenna wist ze door het *no-no-no* aardig op afstand te houden. Ze hoefde zich tenslotte niet alles te laten welgevalen, al bekommerden wij ons natuurlijk ook om haar vege lijf.

Hoe reageerde Fenna op de steeds weer wisselende omstandigheden, zoals de overnachtingsplekken en de weersomstandigheden?

Zoals al eerder opgemerkt heeft Fenna zich van haar zeer flexibele kant laten zien. We hebben eigenlijk nooit iets gemerkt van onrust bij haar. Zoals voor volwassenen was het ook voor Fenna even wennen toen we net weg waren. Na een paar dagen hadden we ons ritme alle drie gevonden. Wat je aan haar merkt is dat het niet zoveel uitmaakt waar ze is, als papa en mama er maar zijn. Die zorgen vervolgens voor de rest: eten, drinken, slapen. Of we nu sliepen in een viersterren hotel, op de camping met nachtvorst of in een onweersbui, of in een *refugio* met meerdere mensen op één kamer, Fenna vond alles prima en paste zich moeiteloos aan.

Fenna sliep elke nacht in haar eigen slaaptentje. Dit tentje van het merk Deryan is een opgooitentje met een zelfopblaasbaar matrasje erin. Zo had ze iedere nacht haar geheel eigen plekje om te slapen. Of we nu in een hotel, *refugio* of in onze eigen tent sliepen, het tentje stond er altijd.

Fenna heeft eigenlijk ook nooit last gehad van de sterk wisselende weersomstandigheden. In het begin van onze tocht in april was het erg koud, nat en winderig. Fenna zat toen vrolijk de halve dag in haar regenoverall, dubbeldik aangekleed en met muts en helm op achterop de fiets te zingen. Zonder handschoenen aan natuurlijk, want dat wilde ze niet. Eén keer per dag schoven we haar de droge kar in voor haar middagdutje. In de fietskar hadden we een leukere warme voetenzak gemaakt, waar ze met

haar knuffel, helemaal ingepakt en met de voetenzak dichtgeritst, in kon kruipen.

In Spanje was het juist weer heel erg warm en wekenlang zonnig. Fenna had hiervoor weer speciale UV-werende kleding met een equivalent van zonnebrandcrème factor 50. Tevens smeerden we haar niet bedekte huid twee keer per dag in met zonnecrème factor 50. Ze heeft zo wekenlang in de zon gezeten en is nooit één centimeter verbrand geweest. Hoewel het zweet soms op haar neusje stond, had ze weinig last van de warmte.

Konden jullie met Fenna terecht in de Spaanse refugios? Hoe vond Fenna het om te mid-den van zoveel mensen te slapen?

In de Spaanse refugio's waren de mensen zeer gastvrij. Altijd hadden ze begrip voor ons als gezin. We gingen bij aankomst altijd wel even na of de refugio geschikt was om met Fenna te gaan slapen. We zouden het vervelend vinden als we andere gasten zouden storen als Fenna bijvoorbeeld 's nachts wakker zou worden. In de praktijk gebeurde dat weinig, maar kleine kinderen kunnen dat wel eens hebben. Heel vaak is het gelukt om in een eigen kamer in een refugio te slapen. Dat kon een privékamer zijn die ze toevallig hadden, maar ook een slaapzaal die voor ons min of meer leeg gehouden werd. In ieder geval zolang dat kon. Fenna genoot van alle aandacht en de vriendelijke mensen en de mensen genoten van Fenna.

Hoe zag een gemiddelde dag eruit?

De wekker stond iedere dag op half zeven, onafhankelijk van of we kampeerden of ergens binnen slapen.

We vertrokken meestal tussen acht uur en half tien. Over het algemeen is de tijd die verstrijkt tussen opstaan en vertrek langer als we kampe-

ren, er is dan gewoonweg meer te doen. Als we kampeerden én uitgebreid ontbijtten dan nam dat natuurlijk de meeste tijd. Soms sliep Fenna nog even door als we aan het inpakken waren, waardoor het inpakken wat sneller ging. We konden dan met zijn tweeën tegelijk inpakken zonder dat er een kleine dreumes tussendoor liep die de tassen weer uitpakte.

Om ongeveer elf uur hielden we koffiepauze. Meestal begon Fenna de dag in het zitje bij Ellen achterop. Ze zat dan vrolijk te kijken en te kletsen en dat hield ze vaak wel even vol. Ook wilde ze wel eens starten in de kar. Ze speelde dan wat en viel meestal wel in slaap. We stopten pas als Fenna wakker werd, waardoor de koffiepauze soms samenviel met de lunch. De koffiepauze duurde een klein uurtje. Soms viel een pauze samen met het doen van boodschappen. Dan kon Fenna ook even de beentjes strekken, rennend door de gang-

paden van de betere Franse supermarkt.

Eén uur: lunchpauze! Hiervoor stopten we meestal op een plekje met een bankje.

Soms was dat langs de kant

van de weg, maar vaak ook in een dorpje bij de kerk of in een parkje. Met het mooie weer dat we hadden lunchten we eigenlijk altijd buiten. De lunch duurde meestal tussen de een en anderhalf uur.

Om circa half vijf bereikten we meestal onze eindbestemming. Als we aankwamen in een *chambre d'hôte* dan was het simpel: tassen van de fietsen, wel twaalf stuks, dus dat duurt even, kamertje inrichten en klaar. Als we kampeerden kwam het opzetten van de tent en het opmaken van de bedden daar nog bij. De ervaring had ons inmiddels geleerd dat we niet te laat moesten gaan eten, anders verschoof de bedtijd van Fenna zo naar negen uur. Dat betekende dus vaak zelf iets maken, nog even los van het feit dat altijd uit eten gaan vrij prijzig is

'Fenna vond alles prima en paste zich moeiteloos aan'

en met een klein kindje niet altijd even rustig. Fenna ging naar bed tussen acht en negen uur. Dat was wat laat, maar nu eenmaal het ritme. Ze compenseerde dat door het slapen in de kar. Erg veel vroeger naar bed gaan was vaak ook geen optie voor Fenna. Ze maakte op een dag zoveel mee en zat zo in haar ontwikkeling dat ze gewoonweg te veel wilde vertellen om te kunnen gaan slapen.

Tot tien uur schreven wij dan nog in ons weblog en maakten we vast de spullen klaar voor de volgende dag. Dat hoefden we dan niet de volgende morgen nog te doen.

Best een goed gevulde dag al met al. Het onderweg zijn is belangrijker dan het aankomen en onderweg zitten dan ook de momenten van rust met elkaar.

Jullie gingen volgens mij goed voorbereid op pad. Zijn jullie nog tegen zaken aangelopen die jullie beslist niet voorzien hadden? Hebben jullie iets gemist in jullie bagage?

Eigenlijk zijn we geen echt gekke dingen tegengekomen. We zijn

geen situatie tegengekomen die we niet hebben kunnen oplossen en we hebben niets gemist of verkeerd meegenomen. Natuurlijk kan je ook in het buitenland van alles kopen en als het er niet is kan je het altijd op laten sturen. We noemen dat meer voortschrijdend inzicht. Natuurlijk hebben we wat materiaal naar huis gestuurd. Natuurlijk hebben we wel eens op een punt gestaan en ons afgevraagd of het allemaal wel zo handig was, en ja, ons materiaal was ook aan slijtage onderhevig.

Hebben zich gevaarlijke omstandigheden voorgedaan? Problemen met de autoriteiten?

Niets van dat alles. Van de ANWB hadden we wel begrepen dat het in Spanje verboden zou zijn om een kindje in een fietskar te vervoeren, maar daar hebben we in de praktijk niets van gemerkt. Onderweg zijn we zoveel politieagenten tegengekomen dat dat wel een reactie ontlokt zou moeten hebben. Eenmaal troffen we op een politiebureau zelfs een agent die zelf tweemaal naar Santiago was gelopen.

Die heeft met zijn col-

lega's nog enthousiast lopen kijken en zwaaien. Geen probleem.

Welke gouden tip kunnen jullie meegeven aan pelgrims die ook met hun kind(eren) op pad willen?

Wil je met je kind(eren) op fietsreis? Het is mogelijk, tot het tegendeel wordt bewezen. Voor je het weet heb je het echt gedaan! 🍓

Project CaminoVida

Na thuiskomst van onze fietstocht zijn we met CaminoVida begonnen aan het vervullen van onze droom. Langeafstandsfietsen en -wandelen is voor ons de metafoor voor de weg die we afleggen in het dagelijks leven. Met nadruk op het onderweg zijn, waarbij een einddoel ook helder voor ogen staat. Als de tocht er weer op zit wordt het weer tijd voor nieuwe plannen. CaminoVida is onze 'weg van het leven'.

CaminoVida is een informatieplatform voor (beginnende) fietsers en wandelaars die meerdaagse tochten willen maken in Europa. CaminoVida helpt je op drie manieren op weg:

1. Door het geven van informatie via onze website over routes in Europa, fietsen met kinderen en waar je aan moet denken als je verlof wilt nemen. Daarnaast helpen we je mee met de voorbereiding van je tocht door het aanbieden van reisverslagen, materiaaltips en boekrecensies. Dat doen we zoveel mogelijk met behulp van andere enthousiaste fietsers en wandelaars.
2. Door het geven van onder meer de volgende workshops: 'Fietsen naar Santiago de Compostela', 'Pelgrimeren te voet' en 'Fietsen met een kind'.
3. Door de verkoop en verhuur van buitensportmateriaal dat je op weg kan helpen, vooral gericht op ouders die voor het eerst met hun kind(eren) gaan fietsen of wandelen.

Wil je meer weten, kijk dan op onze website www.caminovida.nl.

‘Uiteindelijk moet je het gewoon doen’

Grote camino met kleine kinderen

Mark Simons & Marianne van Wetter

Marianne van Wetter en Mark Simons liepen hun huwelijksreis van de Utrechtse Dom, waar ze trouwden, via Le Puy en Velay, naar Santiago. In 2007, met hun baby Mare van negen maanden. Twee jaar later hadden ze onverwacht tijd om de 1000 kilometer tussen Maastricht en Cluny die ze in 2007 per trein aflegden, te lopen. Opnieuw met een baby: Kieke, van zes weken oud. Mare van bijna drie liep zelf of zat in een wandelkar. Een verslag van twee camino's met jonge kinderen, gebaseerd op fragmenten uit reisverslagen.

Thorn, 2 juni 2007. In een stille theetuin kijk ik uit op een torenspits, de zon en een volronde borst van Marianne. Mare omsluit de tepel met grommende geluidjes. Moedermelk schept een sterke band tussen die twee. Mare krijgt - mede daardoor - de zorg die ze nodig heeft. Tegelijkertijd kunnen we reizen; 40 kilometer op een dag lopen en ons vrijwel net zo vrij bewegen als andere pelgrims. Ik draag Mare in een draagdoek van het merk Life tree. Deze zijn niet te dik, wat prettig is op warme dagen. Bovendien rekken ze tijdens het lopen niet uit, waardoor Mare goed tegen mijn borst aan blijft zitten. Zij zit daardoor aangenaam en omdat haar zwaartepunt dicht bij mij ligt, kost dragen minder kracht. Marianne draagt een rugzak van 16 kilo, die van mij weegt 17 kilo. We zijn zwaar bekapt, maar kiezen bewust voor maximale flexibiliteit. Met een bezinebrander, pannenset, een ruime tweepersoonstent, een kleingesneden matje van EVA schuim voor Mare en zelfopblaasbare matjes kunnen we zelf onze dagafstanden bepalen. Luiers persen we in een compressiezak tot een acceptabel volume. Onze enige hoofdbreker was

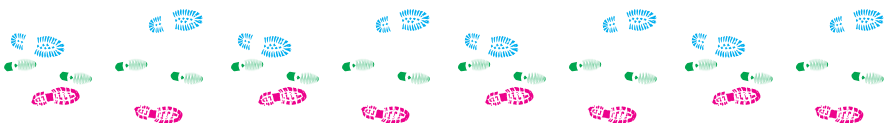
regenkleding voor Mare. Die moest onderweg snel aan te trekken zijn, ook als ze zou slapen. We kozen voor een poncho voor mijzelf. De hoofdopening bleek groot genoeg voor ons beiden.

Saint-Maurice vlakbij Dance, 15 juni 2007

Af en toe beseffen we daadwerkelijk hoe bijzonder de ontmoetingen zijn en wat de camino en Mare met mensen doen. Dat Mare met ons mee is, draagt, vermoeden wij, bij aan de hartelijkheid waarmee we worden ontvangen en de snelheid waarmee we even worden opgenomen in een gezin. Mare zelf lijkt ook van haar *sabbatical* te genieten. In de doek zit ze lekker voor zich uit te kijken, sabbelt op een grasspriet of een dennenappel en slaapt als ze moe is. Bij elke pauze, voor een kopje koffie of een picknick, is het feest. Dan gaat ze op pad. Eerst blijft ze een beetje bij ons in de buurt en dan, als ze die heeft verkend, verdwijnt ze achter de bar, klautert een trap op of gaat achter een poes of hond aan. Af en toe kijkt ze om, als om te controleren of we nog in de buurt zijn. Prachtig om te zien, maar ook vermoeiend omdat het continu alertheid vraagt. In dat opzicht is 's avonds kamperen ideaal. Mare schuifelt over onze slaapzakken heen die bij goed weer naast de tent liggen, scharrelt wat rond de tent, of schuift aan bij de burens, we hebben dan eigenlijk geen kind aan haar.

Espailon, 30 juni 2007

Een vrouw kwam verrukt op ons aflopen en vroeg me zacht, maar vastberaden of ze Mare, die haar vanaf mijn borst toelachte, mocht kussen. ‘*Elle doit venir de ‘la haut’*’, zei ze,

'In de doek zit ze lekker voor zich uit te kijken'. Foto: Mark Simons & Marianne van Wetter

terwijl ze Mare's blonde kopje krullen nog tussen haar handen hield. Ik antwoordde: *'Elle vient de 'La Hollande''*.

Er loopt een engel met ons mee.

Finisterre, 21 augustus 2007

Hoe verliep het ons in het land van Sint-Jacobus? De dagen in Spanje waren rauwer dan die in Frankrijk. De Spanjaarden praatten om het hardst en knepen om het hardst in de appelwangen van Mare. Mare, die in Frankrijk haar eerste pasjes zette op de camino en op de *meseta* haar eerste verjaardag vierde, nam geen genoegen meer met verrukkelijke vergezichten. Ze wilde vermaak! Een tandenborstel en een eendje, beiden aan een schoenveter gebonden, bleken precies de juiste rekwisieten voor talloze toneelstukjes. De

kindveilige Franse cafeetjes waar het er nog enigszins proper aan toe gaat, hadden plaats gemaakt voor sleetse barren, bezaaid met zeer aantrekkelijke sigarettenpeuken. De trillend hete meseta, waarvoor we door menigeen waren gewaarschuwd - 'Zeker met kinderen' - vonden we van een verstilde schoonheid. Mare sliep op mijn borst terwijl ik de kaart soms uren achtereen boven haar hoofd poogde te houden. Niets leidde ons af. Hoogstens de verwarrende gedachte dat het onmogelijk is om in Spanje kleine pakken luiers te kopen. In Spanje sliepen we, in tegenstelling tot Frankrijk waar we meestal kampeerden, doorgaans in *albergues*. Omdat Mare nog borstvoeding kreeg en van nature een goede slaper is, hoefden onze slaapzaalgenoten niet bang te zijn voor nachtelijk gehuil en gedoe

met flesjes. Toch moest ik praten als Brugman om de hospitalero van de eerste albergue in Pamplona hiervan te overtuigen. Baby's op de camino, dat was niet de bedoeling.

De voorlaatste dag voor aankomst in Santiago keken we samen met een bevriende Duitse terug op onze ervaringen. Terwijl Nathalie en Marianne mijmerden over de intensiteit van de tocht, het familiegevoel dat je omgeeft als je de camino loopt, de tranen van verdriet en van geluk die waren gevloeid, en de vele mensen die Mare wilden adopteren, kopen of tot het einde van onze tocht wilden 'overnemen', sprongen een goede honderd meter voor ons vier grijze 'duiven' op van een bankje, druk gebarend en tot de tanden toe gewapend met cameratoestellen. Ik dacht: Niet te geloven, de mensen die Mare op de foto willen zetten, worden steeds brutaler. De verrassing was compleet toen bleek dat het de ouders, oom en tante van Marianne waren. Ze hadden zich enorm moeten haasten om ons nog vóór Santiago op te kunnen wachten. Spanje 'loopt' sneller dan Frankrijk. Het bijzondere weerzien met onze familie gaf het binnenlopen van Santiago extra lading.

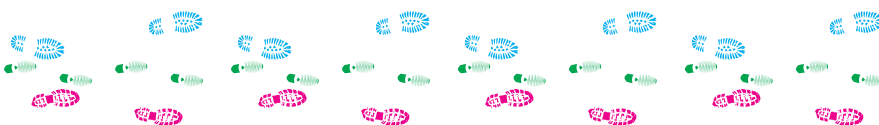
Na 2250 kilometer, eindelijk zonder rugzak en met Mare rustig voor Mariannes borst wiegend, lopen we de laatste kilometers van de herberg naar Finisterre om daar de zon in de zee te zien smelten. We zijn blij. Blij dat we samen hebben mogen lopen, blij dat we het goed hebben samen. Blij dat er nog een heel klein sterretje aan de Melkweg is gaan staan: Mare. De Melkweg staat recht boven de Camino Francés. Mare is als een stralende zon die met haar open blik en guitige lach duizenden mensen deed oplichten en glimlachen.

Cluny, 20 augustus 2009

Licht. Als licht en kort. Zo hebben we onze tweede tocht over de 1000 glooiende kilometers bospad en landweg tussen

Maastricht en Cluny ervaren. Kort, omdat zes weken zo snel voorbij vliegen. Licht was onze reis vergeleken met die van twee jaar geleden. Natuurlijk waren er weer blaren en het wekte nauwelijks verwondering dat de scherp gekante linker kleine teen van Marianne na ettelijke blaren opnieuw een vormeloos klompje vlees werd. Ze pakte resoluut haar Meindls (hoezo brede leest?) in en liep 800 kilometer pijnvrij op sandalen. Met een tweede kind, nog meer luiers en een grotere tent ontkwamen we niet aan een hulpmiddel om een last van 60 kilo, inclusief kinderen, te dragen. De fiets- en wandelkar met drie luchtwielen, rem en duwstang die we hiervoor vonden, kostte nog geen honderd euro en verlichte de reis aanzienlijk op de vlakke stukken. Bergop bleek de zwaartekracht echter een geduchte tegenstander. Vooral tijdens de taai beklimmingen over modderige bospaden in de Ardennen. Na een valpartij met de kar op een zeer steil klauterpad, besloten we de GR niet altijd meer te volgen. Toch kunnen we zeggen dat, hoewel de piekbelasting voor Mark veel hoger was dan twee jaar geleden, we lichter hebben kunnen lopen. Daardoor hielden we energie over om sprookjes te verzinnen, al lopend voor te lezen, te tellen in het Frans, enthousiast denkbeeldige ijsjes te kopen - soms wel veertig op een dag in overheerlijke smaken - en voor zotte theaterstukjes.

Lichtmetalen is het karretje en onverwacht simpel het maken van de kar nadat deze tot drie keer toe doormidden was gebroken. De eerste keer, we waren nog geen week onderweg, brak de duwstang af nadat Mark in de blubber een aan het oog onttrokken wiel door een boomwortel, omhoog probeerde te duwen. Samen met opa Simons, die samen met oma Simons zijn vakantie combineerde met een bezoek aan de (klein)kinderen, de plaatselijke Gamma en een automonteur werd de duwstang met bouten en moeren teruggeplaatst. *Le*

'De Spanjaarden knepen om het hardst in de appelwangen van Mare'.

Foto: Mark Simons & Marianne van Wetter

tour du monde garandeerde de monteur ons grappend over de duurzaamheid van zijn geknutsel nadat hij de stang provisorisch had vastgezet. En het moet gezegd, al is het geen wonder van techniek en schoonheid, de duwstang houdt nog steeds.

De laatste twee keren brak het voorwiel pardoes af. De eerste keer gebeurde dit in een dal onderaan het idyllische Vaux-Villaine waar we wilden aankloppen voor een overnachtingsplek. Rijden kon nog steeds door de inmiddels ijzersterke duwstang naar beneden te duwen, zodat de voorkant van de kar de grond niet raakte. Dat was voor ons een geruststellende gedachte. Voor ons lagen vijftig prachtige huisjes. Zou het frame in dit gehucht gelast kunnen worden?, dachten we tegelijk.

Nog voordat we de vraag konden uitspreken, verscheen, in het dorpje aangekomen, een vriendelijk ogende vrouw van middelbare leeftijd in een deurpost. 'Kan ik jullie ergens mee helpen?', vroeg ze. Haar zoon laste samen met een gepensioneerde boer de kar nog voordat we onze tent konden opzetten in de tuin van de vrouw. De laatste keer dat het voorwiel afbrak, vertelde ik aan de man die ons onderdak bood over het zeldzame toeval dat ons ten deel was gevallen in Vaux-Villaine. Het verhaal leek de man te amuseren. Zijn ogen twinkelden en even later had hij onze kar gelast. Wellicht behoort het lasapparaat tot de standaarduitrusting van iedere Franse provinciaal.

Licht waren ook de korte sprintjes die we te pas

en te onpas trokken naar plaatsnaambordjes. Wel jammer van die aankomst licht omhoog, toen ik met rugzak en kar niet op kon tegen een fitte Marianne met Kieke op de borst. Ik liet de kar achter en versnelde. Lachend vielen we in elkaars armen na het gezamenlijk bereiken van de finish, maar geschrokken renden we terug na het horen van een zielig stemmetje dat oprees uit de kar. Mare was met de kar een greppel ingerold. Ze lachte alweer toen we haar, onze lach niet verbergend, de berm op trokken. Slechte ouders ...

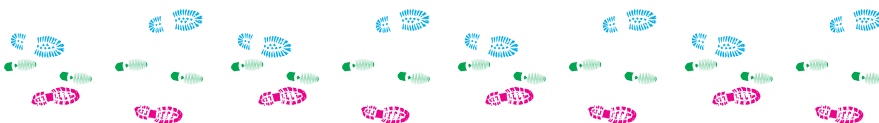
Hoewel, zoveel mag duidelijk zijn, het niet altijd even gemakkelijk is om met je gezin en een karretje 1000 kilometer onafgebroken te wandelen, hebben we gemerkt dat we samen alle hindernissen die zich aandienen konden nemen en dat de kinderen aan onze nabijheid en interesse genoeg hebben om goed te gedijen. Ons vertrouwen dat burgemeesters en burgers van de dorpjes waar we wilden neerstrijken voor de nacht ons behulpzaam zouden zijn, werd nooit beschaamd. Een

camino met kinderen kan, als je dat echt wilt. Uiteraard helpt een gedegen voorbereiding, maar uiteindelijk moet je het gewoon doen. Het is verbazend hoe inventief je wordt en hoeveel helpende handen je onderweg treft. Kieke heeft heerlijk liggen slapen en groeien aan Mariannes borst. Mare heeft haar vrije natuur nog meer ontwikkeld en past zich met speels gemak aan wisselende omgevingen aan. En wij, wij weten dat we elkaar blijven vinden, hoe moeilijk het pad soms ook is. ●

Meer weten over wandelen op de camino met jonge kinderen?

*Kijk op Mmmtrouwen.blogspot.com voor ons complete reisverslag van de eerste reis en dat van het Duitse ZDF op www.pilgerblog.zdf.de (zie verslag dag 2). Of bestel de dvd: *L'enfant du Chemin* van Jean François Castell, via Enfantduchemin.free.fr. Of bel Mark Simons en Marianne van Wetter, we helpen je graag op pad: 030-889 40 83.*

2009, op weg naar Cluny. Foto: Mark Simons & Marianne van Wetter

Project Pelgrimeren met Kinderen in Vessem

Frans Roijendijk

Als lid van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob heb ik in het voorjaar tijdens een regiobijeenkomst kennis gemaakt met het project Pelgrimeren met Kinderen. Dit project is opgezet door de vrijwilligers van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm te Vessem. Voorlopig is dit project toegespitst op de groepen acht van de basisscholen in de omgeving van Vessem. Ik raakte onmiddellijk enthousiast. Graag wil ik eerst wat achtergrondinformatie geven om vervolgens enige ervaringen te delen.

Het doel van het project is jeugd in de leeftijd van tien tot veertien jaar kennis te laten maken met vormen van pelgrimeren: zowel fysiek als mentaal. Daarbij staat voorop dat we hen bewust maken van hun pelgrimstocht door het leven! We laten ze wandelend kennis maken met het pelgrimeren en via ontmoetingen op de Pelgrimshoeve Kafarnaüm en de Jacobushoeve te Vessem en/of het bezoeken van dorpskapellen en andere interessante bezienswaardigheden op de route daarnaar toe.

Wanneer we met de jeugd gaan wandelen moet dat een fysieke prestatie zijn, waarop ze ook trots mogen zijn. Tijdens de wandeling dragen ze om beurten een jakobsschelp, maken foto's, praten over wat op hun meegebrachte steen staat en kletsen over wat men onderweg ziet en meemaakt.

Graag laten we de jeugd kennismaken met de levensweg die wij allemaal gaan. Ieder mens is in zijn of haar leven op weg naar geluk, liefde en warmte. De weg die we gaan wordt in het begin bepaald door ouders, familie en omgeving. Die geven het kind bagage mee op die weg. Al gauw zoekt een mensenkind een eigen weg. Op die weg wordt het door rich-

tingwijzers, zoals ouders, leerkrachten, familie en vrienden 'de weg gewezen'. Niet ieder kind volgt die wijzers, en zoekt een eigen weg. Ieder individu leert zo zijn of haar weg te vinden naar geluk, liefde en warmte.

Er worden vele metaforen gebruikt, onder andere de staf of stok die je steun geeft op je weg en die vergeleken wordt met mensen op wie je kunt steunen tijdens je leven. De bergen die je beklimt en de dalen waarin je terechtkomt, zijn bekende metaforen. De vrolijke en gastvrije herberg die je tegenkomt, is te vergelijken met de fijne en warme plekken van vriendschap en gelijkgerichtheid onder mensen. Een waterbron in de hoogvlakte wordt vergeleken met mensen en hun inspiraties die je in je leven kunt tegenkomen. Het symbool van de jakobsschelp, teken van pelgrimage naar Santiago de Compostela, wordt vergeleken met allerlei symbolen in ons leven waarvan we ons bedienen, zoals clublogo's, tatoeages, religieuze handelingen en kleding. De pijlen wijzen de pelgrim de weg. De rugzak van de reiziger is zeer belangrijk: de inhoud, het gewicht, de vorm en het comfort. Ook in ons dagelijks leven krijgen we vaardigheden, eigenschappen, karaktertrekken, levenslessen en hulpmiddelen mee om onze weg gemakkelijker te gaan!

Door deze metaforen te gebruiken tijdens de wandeling krijgen de kinderen inzicht in hun eigen weg die ze gaan. Ze worden graag bemoedigd en geprezen wanneer ze een 'goede weg' (wenselijk volgens de wetten van de cultuur en de maatschappij) hebben gekozen. Keuzes maken is daarbij belangrijk. Welke weg kies ik? Waartoe ben ik in staat? Ken ik mijn bagage? Heb ik al ervaring?

Voor kinderen van groep acht van de basisschool eindigt een stuk van hun weg op school.

Cruz de Ferro in Vessem. Foto: Frans Roijendijk

Ze moeten een andere weg gaan inslaan naar het voortgezet onderwijs. Ze hebben veel en goede bagage meegekregen van thuis en van school. Hebben ze nog richtingwijzers nodig? Welke accepteren ze?

Kinderen worden pelgrim door het leven en ontmoeten op hun weg naar liefde, geluk en warmte veel andere pelgrims. Hebben ze respect voor die ander? Weten ze hun doel?

Uitvoering

Voorafgaand aan de tocht wordt op school iets verteld over een pelgrim. De kinderen worden uitgenodigd mee te wandelen vanuit hun

school naar Vessem. Er wordt aandacht geschonken aan hun wandelervaringen en ook of ze ooit iets hebben gehoord over pelgrimeren. Eventueel kan ook iets verteld worden over het wandelen van lange afstanden en de uitrusting, onder andere rugzak en schoenen. Er kan iets verteld worden over de jakobsschelp en de steen die ze mee kunnen nemen met hun eigen intentie.

In de periode tussen het bezoek aan de school en de afgesproken datum van de tocht hebben de kinderen zich verdiept in de achtergronden van het pelgrimeren. Op de afgesproken dag gaan de leiding en de groep kinderen op weg. De leerkracht heeft de kinderen ingedeeld in groepjes van drie à vier kinderen. Daarbij wordt rekening gehouden dat niet specifiek vriendjes en of vriendinnetjes bij elkaar worden gezet. De kinderen hebben hun kleding, schoeisel en bekleding in orde gemaakt en hebben samen een route uitgestippeld. Onderweg worden foto's gemaakt zodat ze nadien een presentatie kunnen maken. Bij vertrek worden aan de kinderen kaartjes uitgedeeld met daarop onderwerpen waar tijdens de tocht over gesproken moet worden. Onderwerpen die aan bod komen zijn: gezin, werk, hobby, dromen, wandelliedjes, intentie van de steen, verhalen, schoolkeuze, de natuur, vragen aan een pelgrim.

Ervaringen

Het enthousiasme van de kinderen is geweldig. Ze praten honderduit. Sommige kinderen maken de opmerking dat ze over dingen praten waar ze nog nooit over hebben gepraat. Zelf neem ik mijn grote rugzak mee met daarop de jakobsschelp. De kinderen zijn nieuwsgierig en willen graag weten wat ik zoal meeneem op mijn pelgrimstochten naar Santiago. Een enkeling wil de rugzak dragen en soms 'zeulen' ze een of twee kilometer met dat geval op hun rug/knieholte. Prachtig om te zien. We lopen

meestal door een prachtig stuk natuur. Dat is een mooie gelegenheid om de kinderen meer hierover te vertellen. Automatisch komt ook een stukje aandacht voor het milieu om de hoek kijken. Onderweg wordt er een paar maal gerust. Soms bij een mooi kapelletje, een monument of een ander markant punt. Tegen de middag arriveren de groepjes op de Pelgrimshoeve te Vessem. Ze worden door beheerder broeder Fons of een vrijwilliger ontvangen. Ze

mogen even stoom afblazen in de tuin en hun meegebrachte lunch nuttigen waarna het middagprogramma volgt.

Op een gegeven ogenblik worden de kinderen naar binnen geroepen. Ze gaan in een kring zitten. Broeder Fons vraagt aan een van de kinderen om de grote kaars aan te steken en aan de kinderen vraagt hij even stil te worden en naar het vlammetje te kijken. De stilte die dan volgt vind ik van een ontroerende schoonheid. Broeder Fons vraagt daarna wat ze ervan vonden. De kinderen zelf staan er versteld van dat ze zo stil konden zijn. Daarna vertelt hij iets over de betekenis van de pelgrimshoeve en nog iets over zijn tocht naar Santiago heel lang geleden. Vervolgens vertel ik ook iets over mijn tochten naar Santiago. Ik mag wel stellen dat ik zo het een en ander heb meegemaakt. Vele ontmoetingen met andere mensen en soms waren die heel erg emotioneel. Wanneer ik zo in mijn verhaal zit merken de kinderen dat heel erg goed en hun reacties op mij zijn heel ontroerend. Wat mij zo aangegrepen heeft tijdens mijn tochten grijpt de kinderen op hun beurt aan. Ik ben blij dat ik dit kan en mag delen met de kinderen. Ik vertel de kinderen ook nog iets over het pelgrimspaspoort waarmee je terecht kunt in *refugios* en de *compostela*. De *compostela*, het bewijs dat je de tocht volbracht hebt

en die je verkrijgt in Santiago.

Ik vertel ze ook iets over de schelp. De schelp werd als ornament in vele culturen gebruikt. Vele beelden van Jacobus zijn voorzien van een schelp. Op vele schilderijen en andere kunstuitingen wordt de schelp gebruikt als teken van de pelgrim. De schelp heeft ook de vorm van een hand die kan geven en nemen. Een hand

die goed kan doen aan andere mensen.

De kinderen krijgen een schelp en klein rugzakje mee naar school. Dat kunnen

ze ophangen in hun klaslokaal zodat ze iedere keer eraan worden herinnerd. Daarna krijgen de kinderen een film te zien over Santiago wat soms ook weer aanleiding geeft om meer over de tocht te vertellen.

De kinderen ontvangen het pelgrimsbewijs en mogen in het gastenboek tekenen. Na een korte rondleiding door de pelgrimshoeve gaan we naar de kapel. In de kapel staan fraaie dingen en aan de kinderen wordt gevraagd even stil rond te kijken en te vertellen wat ze opvalt. Eén van de mooie dingen is een beeld van Maria met het kind Jezus. Maria heeft haar armen om Jezus heengeslagen en haar wang komt tegen de wang van Jezus. Dat ontlokte een kind de opmerking dat het een 'Knuffelmaria' was. Ontroerend maar zeer typerend. Er wordt een kaars ontstoken die men aan elkaar doorgeeft met een wens, waarbij men elkaar in de ogen kijkt. Ik vind het ongelooflijk mooi om dit mee te maken.

Vervolgens gaan we met de kinderen naar de tuin. Tijdens de tocht naar Santiago kom je langs het Cruz de Ferro. Hier leggen vele pelgrims de door hun meegebrachte steen, met hun intentie, op de grote hoop. In de tuin van Vessem staat een minuitvoering. De kinderen overhandigen de steen aan de leerkracht die de steen bij de andere stenen neerlegt. De

'Graag laten we de jeugd kennismaken met de levensweg die wij allemaal gaan'

kinderen vertellen vrijblijvend over datgene wat zij als intentie op de steen hebben staan. Vervolgens gaan we naar het stiltecentrum. Er volgt een uitleg over het centrum. Er staat een mooie grote steen in het stiltecentrum waar water overheen stroomt. In de steen is een ruimte waarin een olielampje brandt. Het water stroomt in een bekken dat de vorm van een jakobsschelp heeft. De stoelen, zowel de zitting als de rugleuning, zijn ook in de vorm van een jakobsschelp. We laten de kinderen ervaren wat stilte is. Ze krijgen een kaarsje mee voor thuis en er wordt uitleg gegeven over de symboliek van het licht. Heel even wordt gevraagd wat men van de dag vond. Rond drie uur worden de kinderen opgehaald door de

ouders.

Terug op school wordt een korte nabespreking gehouden over de dag. Er zijn leerkrachten die het een geweldige manier van teambuilding vinden. Er is al een aanvraag van een middelbare school die een pelgrimage wil doen bestaande uit twee dagen. Tevens zijn er ouders, enthousiast geworden door de verhalen van hun kinderen, die gevraagd hebben of er mogelijk ook iets voor hen georganiseerd kan worden. Al met al een mooie ontwikkeling. Ik hoop het nog heel lang te kunnen en mogen doen. 🍀

Informatie over het project kan men verkrijgen via e-mailadres: jacnaus@zonnet.nl.

Advertentie

Fietsvervoer

*Vanaf heden is ook fietsvervoer vanuit Rome mogelijk.
www.fietsvervoer.nl*

*Uw fiets retour vanuit Santiago de Compostela
naar Nederland en België !*

In samenwerking met het Spaanse bedrijf Tournride verzorgt Soetens Transport elke vrijdag het vervoer met fietsen vanuit Santiago de Compostela naar Vessem (NL). Vanuit het distributiecentrum in Vessem wordt uw fiets door heel Nederland en Vlaanderen thuis afgeleverd.

U betaalt voor de verzekering, de stalling in Santiago de Compostela en het vervoer naar huis éénmalig € 119,- incl. btw. Vraag naar de mogelijkheden.

SOETENS TRANSPORT

Tel. 0031 (0)497 591673 kantoor

gsm 0031 (0)653713539

fax 0031 (0)497 541076

e-mail: jsoetens1950@hetnet.nl

Met jonge kinderen op weg naar Jacobus

Familie Huijsmans

In *Jacobsstaf* 86 maakte u kennis met de familie Huijsmans: Gaston (45), Lucienne (46), Tim (11) en Ivi (9). Zij liepen eerder dit jaar 695 aaneengesloten kilometers op onder andere de Sint-Jacobsroute Via Mosana. In hun zomervakantie in augustus hebben ze gedurende 28 dagen 640 kilometers gelopen vanuit Périgueux in Frankrijk op de Voie de Vézelay en de Camino Francés in Spanje. Een verslag van hun bevindingen.

Allen

De geplande drie rustdagen werden niet genomen en het verwachte gemiddelde aantal kilometers werd aanzienlijk meer. Het was ook heel apart om te ervaren dat overal anderen ons al kenden, zonder ons voorheen gezien te hebben als zijnde het Nederlandse gezin met de twee jonge kinderen. Ook werd er regelmatig rekening gehouden met de slaapplekken, het eten en toegeschoven lekkernijen, ook van de lokale bevolking. Als ouders stonden wij verbaasd over de tomeloze energie van de kinderen. We leerden ze nog beter kennen en stonden versteld van hun aanpassingsvermogen en hun verhalen naar anderen. We hebben bijgehouden met hoeveel nationaliteiten we spraken: dat waren er 21, variërend van Australië tot Peru, van Canada tot Brazilië en van Zuid-Korea tot Letland.

We stonden versteld van de verschillen tussen Frankrijk en Spanje: het groene Frankrijk en het droge, gele Spanje, door onder andere de hogere temperaturen. Frankrijk met zijn meer dan vriendelijke en behulpzame inwoners en Spanje met zijn talloze uitingen van het pelgrimeren. Het stille, met innerlijke aandacht wandelen in Frankrijk, de overgang naar het enorm toeristische Saint-Jean-Pied-de-Port

met zijn massa pelgrims en vervolgens de grote 'beweging'. Ook de extreme verschillen in onderkomens was iedere keer weer verrassend: van een eenpersoonskamer in een abdij in Saint-Germain tot de 120 bedden tellende slaapzaal in Roncesvalles. Van het zelf kunnen koken en kunnen kiezen uit allerhande aanbod van eten in de *albergue* tot het aanspreken van ons noodrantsoen, en het slapen tussen schone lakens tot smerige bedden met tippelende muizen. Het heeft ons meer gebracht dan dat we voor mogelijk hadden gehouden. Je bent een onderdeel van iets heel groots. Je voelt je als een energiebron in een grote wereldwijde spirituele beweging. En gelukkig zijn er nog ongelooflijk veel lieve en vriendelijke mensen. Ook zijn er mensen waar we hopelijk in de toekomst nog contact mee zullen houden.

Tim

We hebben het gemakkelijk gered, want we hebben in plaats van de geplande 460 kilometer uiteindelijk 640 kilometer gelopen en dat is ongeveer 23 kilometer per dag in plaats van 18. In de middag hadden we nog genoeg tijd om een stad te bekijken of te voetballen. Hiervoor hadden we onderweg een bal gekocht. Dan konden we ook soms in de pauzes met de bal spelen. Van blaren of andere problemen heb ik geen last gehad. We hebben eenmaal in een hotelachtig gebeuren geslapen en tweemaal in een *chambre d'hôte*. De pelgrimshutten waren het leukste, want daar kom je veel andere pelgrims tegen. Met veel mensen op een kamer slapen is door het gesnurk wel even wennen. In een hut hadden we slecht geslapen doordat er iemand dronken was. Hij viel uit bed, wankelde tussen de bedden door en viel overal tegenaan. Iedereen zette zijn spullen aan de kant en tweemaal

Herberg Itzandegia in Roncesvalles. Foto: Familie Huijsmans

moest het grote licht aan. Uiteindelijk werd hij buiten gezet en haalde de politie hem op.

Een keer waren de *refugios* vol en mochten we in een feestzaal slapen. We lagen met ons vier-tjes op het podium. Ook werden we een keer bij iemand thuis uitgenodigd om te slapen. De tocht voldeed volop aan onze verwachtingen: mooie natuur, mooie kerkjes, prachtige wandelingen, leuke pelgrims en gezellig met elkaar. We gaan zeker door, want we vinden het steeds leuker worden. Ik was verdrietig toen we naar huis moesten gaan, want ik wilde graag met de mensen die ik had leren kennen verder lopen. Ook hebben we een bijna negentigjarige vrouw ontmoet, toen we in een supermarkdje waren. Ze wilde met ons praten, maar we konden haar dialect niet verstaan. Die avond konden we vanwege nieuwe wegen en een nieuwe brug de *refugio* niet vinden. Toen we toch uiteindelijk aankwamen, bleek de eigenaresse dezelfde vrouw te zijn als in de supermarkt. Even later kwamen de Nederlander Luc en de Fransman Jean-Jacques ook nog binnen. Eerst konden we er alleen slapen en ontbijten, maar toen besloot ze toch een grote pan pasta te koken, en had ze blokjes heerlijke tomaten gesneden

en een fles wijn neergezet. We hebben met z'n allen gesmuld. Tijdens het ontbijt bleef ze constant bij ons staan. Als ik een stukje stokbrood had gegeten, ging ze weer een nieuwe roosteren. Ook had ze speciaal chocopasta voor ons gekocht. Voor een avond hadden we een duur onderkomen moeten reserveren, omdat alles volgeboekt was. Bovendien moesten we extra kilometers lopen, omdat het van de route aflag. Toen we 100 meter voor de ingang waren vroeg een mevrouw in een auto aan ons of

we pelgrims waren. Aangezien we haar door het lawaai slecht konden verstaan, reed ze de rotonde rond en parkeerde haar wagen. Ze vertelde aan ons dat zij een *donativo*-onderdak voor pelgrims had. Ze moest nog een paar boodschappen doen en dan konden we naar haar toe. We kregen ook nog eten uit haar eigen tuin!

Ivi

We hebben het heel erg leuk gehad en we hebben heel erg leuke pelgrims ontmoet. Op een dag kwamen we een dorp ingelopen en zochten een bepaalde straat, maar we gingen steeds meer naar de rand van het dorp. We kwamen in een straat met allemaal lelijke huizen. We dachten: O, moeten we in zo'n huis slapen? Maar toen zagen we één mooi huis en we hoopten dat we daarin gingen slapen en gelukkig was dat ook zo. Het was een heel lieve mevrouw en elke keer als ze me zag kreeg ik een dikke zoen. We kregen 's morgens een heel uitgebreid ontbijt. Nog blij van die mevrouw verlieten we haar huis en gingen we weer op weg. Een keer was er iets met de route en waren we niet uitgekomen in het dorp dat we verwacht-

Op de Alto del Perdón. Foto: Familie Huijsmans

ten. Uiteindelijk kwam het toch nog allemaal goed, maar we hadden 35 kilometer in plaats van 29 kilometer gelopen. De volgende dag kwamen we niet zo goed vooruit, maar na een half uurtje kwamen we de Franse Jean-Jacques tegen, een andere pelgrim die we kenden. Hij kwam bij ons lopen. Omdat hij een stevige pas had en onze stokken hetzelfde ritme maakten, werden we meegetrokken en in een mum van tijd waren we op de plaats van bestemming. We hadden een lange etappe naar Les Lèves voor de boeg. We kwamen op een punt dat de tekst zei: 'Jullie dienen de tekst te volgen en niet de paaltjes.' Opeens klopte de tekst ook niet meer, maar wel waren er splinternieuwe paaltjes. Dus zijn we de paaltjes gaan volgen, maar op een gegeven moment dachten we dat we al meer gelopen hadden. Steeds zeiden we: 'Ja, dadelijk komt het dorpje, dadelijk komt

het.' Toen zijn we het gaan vragen en zei een man dat we de andere kant op moesten, wat betekende dat de paaltjes ook niet meer klopten. Om kwart over acht kwamen we aan in het juiste dorp en vroegen we een vrouw naar de burgemeester, omdat het gemeentehuis al dicht was. Omdat wij niet voldoende Frans spraken en zij geen andere talen sprak, riep ze een man erbij die met een zestal mensen aan een tafel zat te eten. Die man sprak Engels en Duits en even later kwamen we erachter dat hij zelfs Nederlands sprak en in onze eigen geboortestad was geboren! Hij had van tevoren al gezegd dat we bij hem konden slapen en douchen en hij wilde zelfs bami voor ons maken. Hij zei dat zijn huis ook ons huis was. Voor ons hoefde hij niet meer te koken. We mochten ook bij het gezelschap komen zitten, wat allemaal fotografen waren. Hij stopte ons

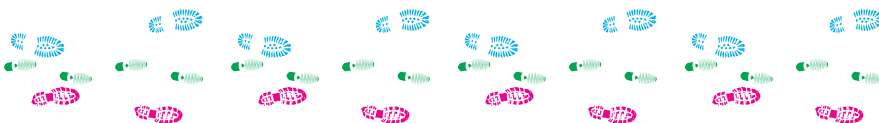
Ivi en Tim. Foto: Familie Huijsmans

vol met brokken chocola. Erg lief dat we daar mochten slapen.

We waren samen met een aantal andere voor ons bekende pelgrims aan het pauzeren bij een kerk. We waren met zijn allen het *Utreia*-lied aan het oefenen. Een van ons stelde voor om het met zijn negenen in de kerk te zingen. We zongen uit volle borst. Toen we naar buiten liepen, waren twee koppels, waaronder Japanners, op het gezang afgekomen en die vroegen

ons om het nog een keer voor hen te zingen. Vol trots gingen we weer voor het altaar staan en barstten los. We zongen het zelfs tweestemmig. Met tranen in hun ogen klaptten ze na afloop. In de volgende kerk hebben we het nog een aantal keren gezongen.

Allen: we zullen de komende zomervakantie de tocht in Santiago de Compostela afsluiten. We zijn blij dat we zowel in stilte als in de relatieve drukte hebben mogen pelgrimeren. 🍓

Mensen van de weg

Arno Cuppen

Eén keer per jaar stappen we de zijlijn over en gaan we zelf als pelgrim op pad. Zoals we in het voorjaar uitkijken naar een nieuw seizoen in de herberg, kijken we ook daar echt naar uit. Pas op de plaats en gaan, pas op de plaats en gaan: een mooi ritme.

Deze herfst liepen we de tweede etappe van onze tocht naar - hopelijk - Jeruzalem: schuin door Italië, van Turijn naar Brindisi.

Op de derde dag lieten we de Povlakte achter ons en liepen we de heuvels in. Het was nog flink wennen: het dagelijks verder trekken, de schoenen en de blaren, maar zeker ook de nieuwe taal.

Laat op de middag kwamen we aan in het dorpje San Stefano. Bij de kerk troffen we nog net de pastoor, die ons vriendelijk maar gehaast ontving, in ... perfect Engels. Hij stond op het punt om de mis te gaan doen in een naburig dorp, vandaar. Even later dwalen we alleen en onwennig door het enorme parochiehuis. Ooit moet het het kloppende hart van het dorp zijn geweest. Nu is het verlaten en verlopen. Jammer, maar als echte zwervers inspecteren we het toch vooral op praktisch nut en we zijn tevreden: we vinden een mooi plekje.

Als we 's avonds nog even bij de pastoor aankloppen, blijkt waarom hij zo goed Engels spreekt. Hij heeft lang in Kenia gewerkt, als missionaris. Tot iemand besloot dat hij daarvoor te oud was en hij werd overgeplaatst naar hier. Maar zijn hart ligt nog altijd dáár. Dat is

overduidelijk als hij met een hulpeloos gebaar antwoordt op de vraag of hij Afrika mist.

De volgende morgen kloppen we weer aan. Nu om afscheid te nemen. 'Hoe doen jullie dat eigenlijk?', vraagt hij, 'dat jullie zo onderweg kunnen zijn.' En we vertellen hem over onze pelgrims-herberg en over onze reis. 'Hier leven en werken de mensen in en rond het dorp', reageert hij, 'op de velden, in de wijngaarden, en in enkele

bedrijfsjes. Ook ik leef nu hier, en ik hoop hen spiritueel te kunnen ondersteunen. En dan zijn er mensen als jullie: mensen van de weg. Jullie reizen van plek naar plek en ontmoeten anderen. Gisteravond realiseerde ik me dat ook dat waardevol is en dat ik ook dat graag wil ondersteunen.' Hij kijkt ons aan met zijn grote heldere ogen, zijn heilige boek geklemd tegen zijn broze lichaam, klaar om weer ergens de mis te gaan lezen. Afrika is even ver weg. Dit is het hier en nu, en het is als een zegen: ga maar, het is goed.

Naschrift: We denken nog vaak aan hem terug, ook omdat het een dubbele zegen bleek. We hadden immers verwacht vooral samen alleen te zullen zijn: vanwege de taal, maar ook omdat het pelgrimeren in Italië zelf vrij onbekend is. En nu? Nu genieten we na van veel mooie ontmoetingen. Ontmoeten is geven en ontvangen, ontvangen en geven. Het was geweldig dat zo te mogen ervaren. *Grazie mille*, Don 'Stefano'. 🍷

Zin

Reactie op column *Langs de weg*

Joke Koek

In *Jacobsstaf*⁸⁷ schrijft Arno Cuppen in zijn column *Langs de weg* over de 'zin en onzin' op de Jacobsweg en doet hij een oproep om een symbool te ontwikkelen dat meer recht doet aan de betekenis van het pelgrimeren. Mijs inziens is dit symbool er al lang, met een nauwkeurige selectie voor de 'echte' pelgrim.

Velen heb ik er ontmoet; er zijn er die zoals in vroeger tijden de deur achter zich dichttrekken en op pad gaan, waar dat huis dan ook staat, en er zijn er die gebruik maken van alle moderne vervoermiddelen en hun camino beginnen op een plaats aan de weg. Vézelay, Le Puy-en-Velay, Saint-Jean-Pied-de-Port, Roncesvalles, León, Ponferrada of Sarria. Dichterbij kan niet voor wie een compostela wil krijgen.

Er zijn er die hun camino vooruitgepland lopen en weten waar ze zullen slapen, en er zijn er die hun voetstappen naar het zuiden of westen zetten (afhankelijk van waar je begint) en wel zien wat de weg hen brengt. Er zijn er die gaan als gaan ze op vakantie en er zijn er die gaan met een missie. Zoveel mensen, zoveel pelgrims, er is al veel over gezegd, maar één ding hebben ze gemeen: vrijwel niemand komt in Santiago aan zoals die vertrokken is, met iedereen is iets gebeurd onderweg en daarvoor hoef je niet weken- of maandenlang op pad te zijn.

In maart liep ik de Camino Francés en in Sarria kwam er een schoolklas met zo'n veertig veertienjarigen op de weg. Ze waren druk en vervelend en verstoorden mijn rust, ik probeerde ze te ontlopen, maar ze waren overal. De tweede dag waren ze al minder luidruchtig en de derde dag kwam ik vaak groepjes tegen die ernstig met elkaar in gesprek waren. Ze hadden aandacht voor elkaar, hielpen elkaar, kortom, ze waren gegroeid. Na vier dagen trof ik ze de laatste keer in de kathedraal in Santiago en ik zag en hoorde de verandering die deze dagen bij hen bewerkstelligd had. Zeker zullen zij deze tocht nooit vergeten en voor mij zijn zij pelgrims, want iets van de weg is in hun hart verankerd.

En juist dat wat zich in je hart verankerd is het symbool dat het meeste recht doet aan de betekenis van het pelgrimeren. Dit is niet te verkrijgen door wie de weg niet gegaan is, dit is niet te verkrijgen door de stempeljagers die zichzelf graag op de borst slaan. En misschien is dit symbool niet direct van afstand zichtbaar. Om het te zien is er contact nodig. Contact dat op de camino zo vanzelfsprekend is, maar waar hier in Nederland een schrijnend gebrek aan is. En zoals de Jacobsspeld herkend wordt door wie al van de weg weet of hem gegaan is, zo wordt de pelgrim herkend door wat die in het hart meedraagt. Is er een mooier symbool denkbaar?

Mijn oproep aan de pelgrims: Draag je pelgrimshart als een speld op de borst!

De weg is het doel

Pelgrimeren over de Münchner Jacobsweg

Ben Noorloos

De Duitse pelgrimswegen worden steeds meer bekend in Nederland. Mede door de gastvrijheid van onze oosterburen en hun verzorging, is het pelgrimeren over deze wegen een bijzondere ervaring.

Eind mei 2010 heb ik met een klein groepje mensen een ervaringstocht gelopen over een stuk van de Münchner Jacobsweg: door de Westallgäu tussen Kempten en de Bodensee. Deze is beschreven in de *Outdoor-* serie *Der weg ist das Ziel* (nr. 187).

Zo werd ook onze tocht genoemd, 'de weg is het doel'. We liepen met een groep van zes mensen, waarin ook Duitse pelgrims zich thuis voelden. Dit was merkbaar aan het feit dat ze zich bij ons of wij bij hen aansloten. De vraag wie zich bij wie aansluit blijft open, dit typeert de pelgrim.

We hebben in zes etappes gelopen door de

mooie Allgäu, maar vanwege het matige weer hebben we nauwelijks van de mooie vergezichten naar en op de Alpen kunnen genieten. Tijdens de start was het vaak niet meer dan vijf à zes graden, met veel wolken en regen. Zo kwam wel een pelgrimsgezegde uit: een pelgrim loopt met het hoofd in de wolken, de voeten in de modder en de handen op het hart. Was het dan afzien? Ja, door het weer werd het moeizamer om onze weg te volgen. Zeker als er geen of weinig mogelijkheden zijn om even een kopje koffie te drinken en droog te zitten. Meestal niets anders dan een bushokje. Met een groepje wordt het dan echt delen. Dicht op elkaar schuiven zodat we allemaal even droog kunnen zitten en de meegenomen etenswaar met elkaar delen.

Onze middaglunch hielden we op een dag in een heel oud kerkje. Het was toepasselijk om daar het breken en delen met elkaar te beleven.

Vergezicht op de Beierse Alpen. Foto: Tieleke Huijbers

Hierna ziet de wereld er toch anders uit. Zeker als daarna bij een kapel, waar we een stempel willen halen, iemand de deur opent en ons uitnodigt. Nat als we zijn worden we binnengelaten. Er wordt koffie voor ons gezet en een vers gebakken taart volgens Oostenrijks recept wordt verdeeld. Voor we vertrekken krijgen we nog een schelpje met een pareltje erin, als teken dat we pelgrim Gods zijn. Samen met de gastvrouw en -heer zingen we nog een prachtig lied in de kapel. Zo word je vanzelf pelgrim onderweg.

Scheidegg

In dit gedeelte van Duitsland zijn vele kapelletjes onderweg. De meeste zijn gewoon open. De mensen zijn gastvrij: als we even stilstaan worden we aangesproken en vragen ze of ze kunnen helpen. Slaapplaatsen zijn er zeker: kloosters, pensionnetjes en een hele mooie en

van alle gemakken voorziene pelgrimsherberg bij de kerk in Scheidegg.

Hier heeft Ria Bindels de hele maand mei gehospitaliseerd en ons geweldig ontvangen. Vanuit Scheidegg zijn we doorgelopen naar Bregenz in Oostenrijk aan de Bodensee. Hier hebben we onze van huis meegenomen stenen, vanuit een muziktent op het water, in de Bodensee gegooit. Zo werden symbolisch de lasten afgelegd, en de wensen en intenties een plek van aanvaarding gegeven, om vrede te hebben met wat was, vreugde te hebben met wat is en alle goeds voor de toekomst.

Iedereen is ervan overtuigd dat een vervolg van deze Jacobsroute waardevol zal zijn. Er worden al plannen gemaakt om deze mooie route weer op te pakken.

Spanje is natuurlijk niet te evenaren, maar in Duitsland is het pelgrimeren op deze Jacobsroutes ook heel bijzonder, en dichtbij. 🍷

Advertentie

www.berneboek.com

Inspiratie voor onderweg

Abdijstraat 53 - 5473 AC Heeswijk
t. 0413-291394 - info@berneboek.com

Tussen hemel en aarde

De kapitelen van de romaanse bouwkunst in Conques

Nicolas C. van Heijningen

De stad Conques is een van de hoogtepunten van de route vanaf Le Puy-en-Velay. Nicolas van Heijningen werkte als vrijwilliger in de aan de abdij verbonden pelgrimsherberg en benutte iedere gelegenheid om de schoonheid van de abdijkerk in zich op te nemen.

Het is een warme zomeravond, in de abdijkerk van Sainte-Foy te Conques wordt een concert gegeven voor de pelgrims, die vandaag zijn aangekomen. De muzikanten zijn dit keer een echtpaar uit Bretagne, ze logeren net zoals de meeste pelgrims in de abdij. Ze spelen piano en violoncel.

Als de eerste akkoorden klinken, wordt de trap naar de galerijen ontsloten en maakt de verlichting de kapitelen duidelijk zichtbaar. Tijdens het concert krijgt de pelgrim de gelegenheid de kapitelen van dichtbij te bestuderen.

Niets is mooier om aan het einde van een vermoeiende dag tegen een pilaar uit te rusten, terwijl de klanken door de gewelven zweven met dat primitieve, indringende romaanse beeldhouwwerk om je heen. Conques ligt aan de Via Podiensis die loopt van Le Puy-en-Velay naar Ostabat.

Ik had het voorrecht om als *hospitalier* in 2009 in de abdij van de orde der Norbertijnen te mogen werken en kon in die tijd, als het mee zat, tegen half tien 's avonds, deze unieke gebeurtenis mee beleven.

De geketende mens

De abdijkerk van Conques is bekend om zijn timpaan. Daarvoor komen de pelgrims. Het timpaan bevindt zich als het ware op de grens van de buiten- en binnenwereld: het leven van de troubadours en handelaren buiten en dat

van de monniken en de pelgrims binnen.

Het begint allemaal in 866 als de relikwieën van Sainte-Foy in Agen door twee monniken worden gestolen. Ze worden overgebracht naar Conques, waar ze tot op de dag van vandaag verblijven. Hierdoor neemt de toevloed van pelgrims ongekende vormen aan. In de tiende eeuw wordt de oude kerk afgebroken en in 1030 wordt onder abt Oldoric een begin gemaakt met de huidige romaanse basiliek. De bouw wordt voltooid onder abt Boniface in 1125. De gewelven van het schip zijn 22 meter hoog en worden ondersteund door pilaren met kapitelen. Deze kapitelen bieden de beeldhouwer voldoende ruimte voor zijn beeldhouwwerk.

Ontelbare kerken werden onder leiding van de abdij van Cluny door de monniken, magisters en beeldhouwers gebouwd. De romaanse kerken blonken uit in functionaliteit, orde en compositie.

De abdijkerk Sainte-Foy te Conques behoort samen met de Saint-Sernin te Toulouse en de kathedraal van Santiago de Compostela, tot de voornaamste romaanse pelgrimskerken die even na het jaar 1000 zijn gebouwd volgens een zelfde basispatroon.

Eenmaal in de basiliek van Conques aangekomen ziet de verbaasde pelgrim, indachtig het Bijbelboek Jesaja: 'Heft u ogen naar omhoog en kijk ...', voorstellingen van afwisselend bladmotieven, ridders, heiligenlevens, profeten en legendarische profane en religieuze figuren.

Er zijn meer dan 300 kapitelen in Conques, waarvan 250 in de kerk. De oudste zijn puur, en door de eenvoudige lijnen bijna modern.

We zien de apostel Petrus die door een engel uit de kerker wordt bevrijd terwijl de gevan-

Twee strijdende ridders. Foto: Tieleke Huijbers

gen bewaarders zitten te slapen. De kettingen waarmee hij was vastgeketend hangen nog aan de muur, terwijl de uitgespreide vleugels van de engel de apostel tegen het kwaad beschermen. Symbolische betekenis: de geketende mens wordt bevrijdt als hij de hem toegestoken hand aanvaardt (God bevrijdt).

Even verder zien we op een kapiteel de legende van Alexander de Grote. De vorst wordt, slechts gekleed in een lendendoek, ten hemel gedragen door twee arenden (griffioenen volgens anderen). Het verhaal wordt beschreven door de Egyptische wijsgeer Callistemon in de derde eeuw en gebruikt voor deze christelijke versie. Het oorspronkelijke verhaal vertelt dat de held Alexander een soort Icarus was, die na dit avontuur weer veilig dankzij de hulp van de griffioenen naar de aarde terugkeert en door zijn soldaten welkom wordt geheten.

Aanbidding

De heilige van Conques, Sainte-Foy, mag natuurlijk niet ontbreken. Zij is een Romeinse martelares die zich op elfjarige leeftijd tot het christendom bekeert en diensengevolge door de beul van de Romeinse veldheer moet worden onthoofd. Sainte-Foy, eerst tot de brandstapel veroordeeld en als door een wonder gered, wordt hier opnieuw gearresteerd. Ze wordt gevolgd door haar bewaarengel met een kruis en wordt voorgeleid voor het tribunaal van Dacinus. Deze wordt bijgestaan door de beul en een duivel die hem wat influistert. Na haar dood vonden er regelmatig wonderen plaats die aan deze jonge heilige werden toegeschreven. Vooral wordt zij gezien als zij die geneest en bevrijding schenkt. De monniken van Conques was er alles aan gelegen om dit geloof in stand te houden door middel van relikken, processies en liturgische spelen met de

De bouwende monniken. Foto: Tieleke Huijbers

heilige als middelpunt. De aanbidding bracht tenslotte aardig wat geld in het laatje.

Ook de profane beelden ontbreken niet in Conques. In de gewelven prijkt de meermin met wijd opengesperde staart, symbool van ijdelheid, verleiding en ontucht. Op een ander kapiteel staat ze opnieuw afgebeeld, samen met vissen, palmbladen en dreigende koppen. Het gevecht tussen twee ridders: de één doorlieft met zijn lans het schild van de ander. Op dat schild staan vier punten en daarboven een extra punt. De symboliek hiervan is, dat de geest boven de vier elementen aarde, water, lucht en vuur staat.

Een prachtig meer dan negenhonderdjarig kapiteel bevindt zich in de kloostergang. Monniken zijn bezig met het bouwen van de kerk. Het zijn ronde koppen met haar, die met gereedschap in hun handen boven een muur tevoorschijn komen en de voorbijganger door-

dringend aankijken. Het lijkt of ze willen zeggen dat er geen moment te verliezen valt.

Steenkapper

De godvrezende mens in de middeleeuwen is niet op zoek naar schoonheid, maar wel naar een antwoord op de angstaanjagende vragen over zonde en straf, hemel en hel, beloning of verdoemenis. De verhalen op de kapitelen spreken hem, die niet kan lezen, toe.

De steenkapper is een vakman die de opdracht krijgt een werkstuk over een bepaald onderwerp te maken en hier een eigen interpretatie aan geeft, wat dan vaak kan resulteren in allegorische en decoratieve voorstellingen ter aanvulling van religieuze thema's. In de streken waar het geloof verdedigd moest worden, kregen de beelden vaak een rol die apologetisch en bezwerend was: de vrees voor de dag des oordeels. De beelden ontstonden vaak uit een

ontembare drang naar godsbeleving. Een soort uitgebeitelde catechese en soms ook een echo van de liturgische spelen.

Nooit is de beeldhouwkunst zo sacraal geweest als in de elfde en twaalfde eeuw. *Toutes ces pierres parlent, la sculpture est un langage* (Al die stenen spreken, de beeldhouwkunst is een taal). Het scheppen van schoonheid was bijzaak.

Surrealisme

In de kerk wordt de lichtval op het sobere interieur geïntensiveerd door de ramen van Pierre Soulages uit 1994, grijs-witachtige ramen die door grillige golvende lijnen worden onderbroken.

Bij zonsondergang gaat die kleur geleidelijk over in goudbruin. Dit doet denken aan de geur van wierook en kaarsen, processies, liturgie en geluiden van bonte menigten; zoals de kerk er toen moet hebben uitgezien.

Voor de moderne mens wekken de romaanse beelden nieuwsgierigheid en bewondering op door de plastische kracht. Hij beleeft de buitenkant van de beelden door zijn rationele, relativerende instelling. De esthetiek en het geheimzinnige winnen het van het sacrale van de romaanse mens. Zo wordt een afschrikwekkende vermaning bijvoorbeeld een surrealistisch bestiarium. Ook ik ben onder de indruk van de schoonheid en geniet van de surrealistische voorstellingen en van de vechtende gehelmde krijgers op paarden met schilden en zwaarden. Het was in die tijd vechten voor je leven en de verleiding van het goed en kwaad lag overal op de loer.

Toch vraag ik me af, is dat verschil tussen heden en verleden nu werkelijk zo groot. Conques heeft voor de moderne mens zijn zeggingskracht niet verloren. 🍷

Advertentie

Geografische Boekhandel Pied à Terre Overtoom 135-137 1054 HG Amsterdam Tel. 020 627 44 55 E: info@piedaterre.nl		Een geslaagde vakantie of weekendje weg begint bij Reisboekhandel Pied à Terre. Kijk ook even op onze websites: www.jvw.nl en www.piedaterre.nl
--	---	---

Foutje van Aimery Picaud

Jan Galjé

In de *Codex Calixtinus* is als vijfde boek opgenomen *Le Guide du Pèlerin de Saint-Jacques de Compostelle*. Men neemt aan dat het geschreven is door de monnik Aimery Picaud uit Parthenay. In dit boek beschrijft Picaud onder meer op zowel summiere als gedetailleerde wijze de kathedraal van Santiago. Bij het bepalen van de breedtemaat van de kathedraal heeft Picaud naar mijn mening een kleine vergissing begaan. Die ga ik hieronder in het kort bespreken. Ik baseer mij hierbij op de vermaarde Franse vertaling van Jeanne Vieillard uit 1978. Ten aanzien van de maten van de kathedraal zegt Picaud daarin op bladzijde 89: *'Chacune des grandes nefes mesure en largeur onze fois et demie la taille d'un homme; nous évaluons la taille d'un homme juste à huit palmes.'* ('Elk van deze grote schepen heeft een breedtemaat van elf en een half maal de lengte van een mens. En de lengte van de mens bepalen wij op acht palmen'). In de middeleeuwen werden de kleine lengtematen afgeleid van de maten van de menselijke hand. Men onderscheidde de *paume* (handpalm), de *palme* (palm) en de *empan* (span). Deze namen en de afmetingen van deze middeleeuwse maten zijn niet eenduidig vastgelegd. Zij kunnen van streek tot streek en van land tot land variëren. Maar ze zijn ook ondergebracht in een logisch en onderling met elkaar samenhangend systeem. Dit systeem ziet er als volgt uit. De basis van het systeem wordt gevormd door de *ligne* (gerstekorrel). Hiervoor is een maat van 2,25 millimeter vastgesteld. De andere maten zijn hiervan afgeleid en wel op de volgende wijze:

- de *paume* = 34 *lignes* = 7,64 centimeter
- de *palme* = 55 *lignes* = 12,36 centimeter

- de *empan* = 89 *lignes* = 20,00 centimeter
- de *pied* = 144 *lignes* = 32,36 centimeter
- de *coudée* = 233 *lignes* = 52,36 centimeter

De getallen 34, 55, 89, 144 en 233 behoren tot de vermaarde reeks van Fibonacci, waarvan elke term gevormd wordt door de beide voorafgaande termen bij elkaar op te tellen: $34 + 55 = 89$, $55 + 89 = 144$, enzovoorts. Voor de middeleeuwse maatvoering is dit een belangrijk gegeven, want: 1 *paume* + 1 *palme* = 1 *empan*, 1 *palme* + 1 *empan* = 1 *pied*, enzovoorts. Maar de reeks bergt ook een 'geheim' in zich. Elke term gedeeld door de voorafgaande term levert het gulden snedegetal 1,618 op: $55 : 34 = 1,618$, $89 : 55 = 1,618$, enzovoorts.

Nu terug naar Picaud. In de *Codex* bepaalt hij de lengte van de mens op 8 *palmes*. Maar als wij hier voor de *palme* de maat van 12,36 centimeter invullen, dan zou de lengtemaat van de mens toen slechts 99 centimeter hebben bedragen. Als we echter in plaats van de *palme* de *empan* invullen, dat wordt de mens plotseling $8 \times 20 = 160$ centimeter lang. We weten dat de gemiddelde mannelijke lichaamslengte in de middeleeuwen circa 160 centimeter bedroeg. De totale breedte van het schip van de kathedraal van Santiago bedraagt ('modern' gemeten) 18,20 meter. Volgens de 'gecorrigeerde' Picaud zou dat $11,5 \times 1,60 = 18,40$ meter moeten zijn. En deze beide maten zitten heel dicht bij elkaar in de buurt. We mogen op grond van deze constatering dus met een gerust hart aannemen, dat Picaud hier de *palme* en de *empan* met elkaar heeft verward, en daardoor bij het bepalen van de menselijke maat niet de juiste maateenheid heeft toegepast. ●

Onderweg naar Santiago aan de hand van moeder Mireille

Jeroen Gooskens

Mireille Madou, *Onderweg naar Santiago. Een camino van kunst, cultuur, legenden en verhalen*, Waanders 2010, ISBN 9789040077364, 216 p.

Het zijn de verrassingen in het leven die steeds weer onze zorgvuldige plannen doorkruisen. Ditmaal een prettige verrassing in de vorm van de verschijning van *Onderweg naar Santiago*, die twee aanvankelijk geplande boekrecensies weer voor maanden naar de wachtlijst verbant. Want van dit nieuwste boek van Mireille Madou, is een recensie in de *Jacobsstaf* zonder uitstel op zijn plaats. Niet alleen omdat het de viering van het vijfde lustrum van ons genootschap inluidt, maar meer nog omdat het boek een ereplaats verdient in de bibliotheek van alle Santiagogangers en kunstliefhebbers.

Natuurlijk hadden we ruim tien jaar geleden al *De weg naar Santiago de Compostela*, waarin Madou uitgebreid aandacht besteedde aan kunst en cultuur onderweg langs de camino naar Santiago. En in 2004 verscheen van haar hand *De apostel van het Westen* gewijd aan Jacobus, de apostel die vooral in de rol van pelgrim legendarisch zou worden. Met haar ogen hebben we leren kijken naar retabels en kapitelen, met haar hulp zijn we gaan genieten van archivolten en rollijsten, friezen en timpanen.

Toewijding

Zij die lopen zijn meer gaan zien dankzij de kennis van de schrijfster en haar gave om die kennis op aanstekelijke wijze met de lezer te delen. Zo zullen ook nu veel lezers volop genieten van deze nieuwe uitgave. Mooi papier, mooi formaat en prachtige foto's van Daniel-

le Lokin. Het afgedrukte patrimonium van bouwwerken en kunstuitingen onderweg is voor veel liefhebbers wellicht niet nieuw, maar blijft wel een onuitputtelijke hoorn des overvloeds. We genieten van een smakelijk mengsel van *mudéjar* en mozarabisch, romaans en gotiek, renaissance en barok. Ook eigentijdse scheppingen zoals de kerk van El Virgen del Camino of de pelgrims in plaatstaal op de Alto del Perdón krijgen een plek. En gelukkig wordt er naast alle mensenwerk ook aandacht besteed aan het allermooiste dat het mensenoog gegeven is: een aantal sfeerimpressies van moeder natuur, die nog altijd de dagelijkse metgezel en horizon van de pelgrim vormt.

Alleen al met die oogstrelende afbeeldingen met Mireilles deskundige toelichtingen, is deze uitgave een schitterend bezit. Maar er is meer onder de zon. Want niet alleen gebouwen en beelden krijgen in dit boek aandacht, ook op verhalen en legendes richt de schrijfster haar vizier. Wonderverhalen die hoofden van pelgrims op hol brachten en hun harten sneller deden kloppen, legendes waarmee de camino rijk gestoffeerd is en die een inzicht bieden in de denkbeelden en emoties van generaties pelgrims die ons voorgingen en in wier sporen wij onze stappen zetten. Ook op dit gebied is het weer opvallend hoe gedetailleerd en zorgvuldig de blik van de schrijfster is.

Een mooi voorbeeld is de klassieke legende van abt Virila, wiens tijd stil staat als hij in gebed verzonken raakt. Er is uitgebreid aandacht voor de situering van het verhaal: het klooster van Leyre op de grens van Aragon en Navarra, bloeiend cultureel centrum in de vroege middeleeuwen, strategisch gelegen en daarom door wereldse en kerkelijke machthebbers omstre-

den. Een klooster met een rijke historie met perioden van bloei en verval, speelbal in een eeuwenlang gevecht tussen zwarte en witte monniken. Voor de portee van het Virila-verhaal, dat je kunt beschouwen als een van de pijlers van de benedictijnse spiritualiteit, is er de verwijzing naar psalm 90: 'Duizend jaren zijn in Gods oog als de dag van gisteren.' Maar ook allerlei details, zoals die betreffende de persoon van Virila en zelfs de rol van het vogeltje, passeren de revue. Het tekent Madou, die zich niet alleen gevoelig toont voor smaakvolle verhalen, maar ook de nadere uitwerking en vormgeving gedetailleerd en nauwgezet onderzoekt.

Geen wonder dat je je bij zoveel vakkennis en toewijding als lezer veilig geborgen weet. Aan de betrouwbare hand van moeder Mireille laat je je graag langs de camino meevoeren, je bent zelfs bereid tot kleinere of grotere omwegen om ook schitterende plekken als Miraflores en Silos niet te hoeven missen. Steeds weer geniet je van de rijkdommen van de geschiedenis en de schoonheid die de Spaanse cultuur en natuur in een wonder samenspel bieden. Al blijft de unieke pelgrimservaring van het onderweg zijn voorbehouden aan hen die zelf op weg gaan, met palster en scerpe dan wel met gsm en creditcard. De Spaanse zon schijnt over klassieke en postmoderne pelgrims even stralend.

Georgiana Goddard King

Is het in dit boek dan alles goud wat er blinkt? Nee, dat ook weer niet. Ik wens dat in een volgende druk twee lacunes worden ingevuld om *Onderweg naar Santiago* completer te maken. In de inleiding merkt de schrijfster zelf al op dat 'wie kiest verliest'; niet alle onderwerpen kunnen aan de orde komen. Toch mag dit geen excuus zijn om een gevoelig gemis te vergoelijken: het ontbreken van aandacht voor de rijke voorgeschiedenis van de tocht naar Santiago. Pelgrimeren dateert beslist niet van het begin van de christelijke jaartelling, het is in-

tegendeel een oermenselijk fenomeen van alle tijden. Het is bij uitstek een slimme roomse truc om oude heilige plekken met een christelijk vernis over te schilderen; die werkwijze is ook hier toegepast en zo is het heilig gebeente van Jacobus gedropt langs een sterrenweg, die al van oudsher een initiatieroute was naar de wijsheid. In de verhalen en legendes zijn die voorchristelijke sporen voor de goede verstaander aanwijsbaar, terwijl ook in de iconografie oudere symbolieken zichtbaar zijn. Het christendom steunt op waardevolle heidense fundamenten; erkenning en bestudering daarvan verdient de voorkeur boven een doodzwingen dat geen enkel doel dient.

Dat brengt me op een tweede opvallende omissie. Want Mireille Madou mag dan onze Nederlandse moeder van de camino zijn, de Amerikanen hadden een eeuw geleden ook een indrukwekkende tante in de persoon van Georgiana Goddard King, een kunsthistorica die een groot deel van haar leven wijdde aan de pelgrimstocht naar Santiago. Vermelding van haar klassieker *The way of Saint James* is dan ook een must, zeker nu dat boek recent opnieuw is uitgegeven en daardoor binnen ieders bereik. Sfinx en labyrint, ganzenvoet en tautaf, Sol Sanctissimus en de weg naar het dodenrijk: het zijn allemaal thema's uit de oudste westerse mystiek die bij King aan de orde komen. Lezing van Kings werk opent onze ogen voor die achtergronden die in latere christelijke kunstwerken en heiligenverhalen doorklinken. San Iago komt niet uit de hemel vallen, hij staat met twee voeten in een eeuwenoude traditie. Dat maakt de weg naar het einde der aarde voor de hedendaagse pelgrim alleen nog maar meer te genieten. Daarom pleit ik ervoor dat King ook door Madou wordt omarmd, zodat Keltische context en christelijke pelgrimage elkaar verrijken zonder een van de twee tekort te doen. De rijkdom zit juist in de samenhang! ●

De nonnetjes van Bercianos

Ger en Thea Lenssen

Foto: Ger en Thea Lenssen

Op vrijdag 19 mei 2006 komen we aan in Bercianos del Real Camino. De *refugio* is gevestigd in een oude pastorie. We worden hartelijk ontvangen door jonge nonnetjes op sportschoenen. Zij vertellen ons de 'huisregels': er wordt gezamenlijk gekookt en iedere pelgrim moet een ingrediënt voor de maaltijd halen. Wij krijgen de opdracht: *biber*, limonade, te kopen. Om acht uur wordt er gegeten en daarna is er de pelgrimszegen. Een van de zusters, er zijn er negen in totaal, brengt ons naar de slaapzaal. Allemaal eenpersoonsbedden naast elkaar. Sober, maar netjes. We zetten onze rugzakken bij de bedden en gaan de boodschappen doen, want de *tienda* is nog open. Je kunt het zo gek niet bedenken, of ze hebben het.

Bij terugkomst in de *refugio* zitten de nonnen, nog novicen, buiten samen met de dorpskinderen te praten en te zingen. Een van hen speelt prachtig gitaar. Verstaan doen we er weinig van, maar ze hebben duidelijk veel lol. Dan gaat een gsm af. Een van de zusters tovert vanonder haar habijt een mobieltje te voorschijn. Ook zij doen mee met de vooruitgang!

Om zes uur is het tijd om te gaan koken. Binnen een mum van tijd is het keukentje vol. De zusters verdelen de taken: dat groepje maakt de soep, die de pasta, die de salade. Het is erg

gezellig. Om zeven uur is er een dienst in het kapelletje. Deze wordt geleid door de nonnen. Het zijn drie Spaanse, drie Chileense en drie Peruaanse zusters, in de leeftijd van 21 tot 31 jaar. De dienst, die over het licht en de camino gaat, is mooi en ontroerend. Er wordt veel gezongen. Degene die wil mag een kaarsje ontsteken en al dan niet aangeven waarvoor. Een heel emotioneel moment, maar prachtig. Daarna wordt gezamenlijk gegeten. Voortreffelijk.

Een bont gezelschap van wel twaalf nationaliteiten aan tafel. En iedereen kan op de een of andere manier met elkaar praten. De zusters zijn heel open. Naast Ger zit een zuster uit Peru. Ze spreekt goed Engels, vraagt heel veel en ook wij kunnen veel aan haar vragen. Zij is sinds drie jaar in Spanje. Zij werkte in Peru bij een bank en is toen haar roeping gevolgd. Graag wilde ze bij de orde der augustijnen. Dit kon alleen in Spanje. Huis en haard achterlaten in Peru was niet gemakkelijk, maar haar roeping was sterker. Na het eten organiseren de zusters snel de afwas en helpen ze zelf mee. Daarna het vervolg van de dienst in de kapel, die nu speciaal gericht is op de pelgrims. Weer prachtige gitaarmuziek en gezang. Bij het verlaten van de kapel wordt iedereen door een van de zusters gezegend. Zij doet dit vol overgave. Iedereen krijgt een sterretje mee, als teken van licht op onze tocht, en een kruisje op het voorhoofd. Al zingend en dansend met de zusters wordt samen genoten van een ondergaande zon. Een prachtig gezicht. Inmiddels is het behoorlijk koud, dus vlug naar bed. Het einde van een heel bijzondere, mooie avond. 🍷

De redactie blijft benieuwd naar uw herbergervaring! Stuur uw bijdrage (maximaal 500 woorden) met foto over een refugio naar redactie@santiago.nl.

Onderweg

Met veel goede herinneringen kijk ik terug op de algemene vergadering met het hierbij horend programma in Schoorl. De regio Noord-Holland benoorden 't IJ heeft er een grote pluim van ons allen mee verdiend. Een prima ambiance, mooi in de sfeer van de camino aangekleed, en natuurlijk met toppers, zoals de pelgrimsparade, de lezing van Mireille Madou en het optreden van zangeres Simone Awhina. Ik hoorde dat er zo hier en daar tijdens haar optreden zelfs wat traantjes van emotie werden weggepinkt. Een betere start van het jubileumjaar hadden we ons niet kunnen wensen.

Het weekend te voren was ik met enkele medebestuurders bij het pelgrimstreffen van onze Vlaamse vrienden in Mechelen waar zij hun jubileumjaar afsloten. Daar kregen wij de wandelstaf als symbool van hun jubileumjaar overgedragen om hiermee in Schoorl ons jubileumjaar in gang te zetten. Met de overhandiging van de staf aan Toine Martens en Frank van Boxel van de regio Breda-Tilburg hebben we letterlijk en figuurlijk onze Camino der Lage Landen gestart, en zijn nu gedurende het komende jaar velen van u onderweg door Nederland. Te voet of met de fiets, voor een dag of wellicht zelfs een hele week of meer. Kijk vooral veel op de website van ons genootschap voor de activiteiten in de regio's. Wat is mooier om met gelijkgestemden de mooiste stukjes van Nederland te ontdekken. Op 7 november gingen de eerste wandelaars ook echt op pad, nadat in de Jakobskapel in het Brabantse Galder de wandelstaf was gewijd en een pelgrimszegen was uitgesproken. Hebt u inmiddels al eens op de website naar de beleidskaders van uw bestuur gekeken? Met al bijna tienduizend leden ontkomt er als

bestuur niet aan om na te denken over wat er in de komende jaren moet gebeuren om ons genootschap, onderweg naar een vermoedelijk verder groeiend ledenaantal, op koers te houden. Dat kunnen we dan uiteraard niet alleen. Onze kaderleden staan ons hierin gelukkig bij. Maar zoals het heel gewoon is moeten er zo af en toe nieuwe krachten zorgen voor de aflossing van de wacht of nieuwe activiteiten gaan oppakken. Wanneer dat in de regio's of landelijk aan de orde is rekenen wij op u. Inmiddels hebben de meesten van u al kennis gemaakt met het kleine zusje van onze fraaie *Jacobsstaf*, *Ultreia*. Met deze elektronische nieuwsbrief hopen wij de vele activiteiten van onze regio's bij een grotere groep leden onder de aandacht te brengen. In een jubileumjaar beslist geen overbodige luxe. Hebt u wel een e-mailadres, maar heeft u *Ultreia* niet ontvangen? Geef u adres dan alsnog door aan ledenadministratie@santiago.nl.

Maar genoeg voor nu. Ik ga weer een stukje lezen in *Onderweg naar Santiago*, het prachtige nieuwe boek van Mireille Madou, dat in Schoorl werd gepresenteerd. Nog niet besteld voor het echte vriendenprijsje van € 19,95 voor leden van het genootschap? Ik zeg: 'Doen'.

Joost Bol, voorzitter

Zoekertjes

Met ingang van dit nummer is het niet meer mogelijk om uw vraag- en aanbodadvertenties voor de rubriek *Zoekertjes* te sturen. Voortaan worden deze alleen op de website van het genootschap geplaatst: www.santiago.nl>Zoekertjes.

Regioberichten

Friesland

Friesland heeft een boeiend jaar achter de rug. Alle activiteiten werden, nog altijd tot verrassing van de regiocontactpersonen Elly en Klaske, goed bezocht. De sfeer was steeds weer vriendschappelijk en uitnodigend om samen verder te gaan.

Zaterdag 24 april werd de voorjaarswandeling gehouden. 31 mensen liepen van Easterlittens door de Leonserpolder naar Jorwerd, Mantgum en terug. In Jorwerd werd de kerk bekeken en in Mantgum wachtte een heerlijke lunch. Op camping It Krúswetter deed iedereen zich nog tegoed aan een hapje en drankje in Café Saint-Jacques. Anne en Gelbrichje Haringsma hadden deze dag georganiseerd.

De najaarswandeling vond 25 september plaats onder leiding van pelgrim Henricus. Hij leidde ons vanuit kapel Fochtelo over het Fochteloërveen. Er werd een video bekeken over het veen in het kennispunt van het Fryske Gea. De lunch smaakte goed bij de picknicktafel aan de bosrand. Hoewel er in september veel regen was gevallen, waren de weergoden ons goed gezind. Een zonovergoten dag met slechts een klein buitje. Ook hier lieten de 25 wandelaars zich een hapje en drankje goed smaken in de kapel, die aan het eind van de dag omgetoverd was tot Café Saint-Jacques. Annie Oosterloo toonde zich deze dag een ware gastvrouw.

De jaarlijkse ledenbijeenkomst vond 9 oktober plaats in het Wapen van Baarderadeel te Jorwerd. Veertig leden hadden zich voor deze bijeenkomst opgegeven en zij zorgden er samen voor dat het een superdag werd. De locatie speelde natuurlijk een grote rol, maar het programma was zodanig samengesteld dat ontmoeting en verdieping zich goed tot

elkaar verhielden. Er werd informatie gegeven over de Camino der Lage Landen en het steunpunt van het landelijk Genootschap van Sint Jacob in Sint-Jacobiparochie. Jan Galjé hield een lezing over de romaanse bruggen op de camino en de pelgrimsparade leverde weer prachtige verhalen op. De dag werd afgesloten op het terras van Het Wapen van Baarderadeel.

Voor volgend jaar staat er landelijk veel op het programma. Het genootschap bestaat dan 25 jaar en dat wordt gevierd. Ook Friesland geniet mee van deze activiteiten. Zo vindt de Camino der Lage Landen in Friesland plaats van 5 tot 19 maart 2011. Wilt u op de hoogte blijven van alle activiteiten lees dan regelmatig de berichten op www.santiago.nl Uit de regio's > Friesland. Voor meer informatie kunt u ook contact opnemen met de regiocontactpersonen Elly Koopman of Klaske Scholte.

Den Haag

De rubriek *Regioberichten* wordt vooral benut om verslag te doen van regionale activiteiten. Inmiddels gaat de ontwikkeling verder en zijn de verslagen van regiobijeenkomsten en wandelingen te lezen op www.santiago.nl Uit de regio's > Den Haag. Hier worden tevens geplande activiteiten aangekondigd. We willen de informatie naar onze regioleden in de toekomst vooral laten lopen via internet. Uitnodigingen voor regionale bijeenkomsten, wandelingen, huiskamerbijeenkomsten en andere activiteiten zullen zoveel mogelijk via e-mail worden verzonden. Van twintig procent van onze regioleden hebben we (nog) geen e-mailadres. Graag roepen we degenen die hun e-mailadres nog niet hebben opgegeven op om dit alsnog te doen. Dit verkleint het

risico om uitnodigingen of aankondigingen te missen. Voor wie niet over internet beschikt, blijft deze rubriek het kanaal om beknopt geïnformeerd te blijven.

Op 1 mei 2010 hebben we onze voorjaarsbijeenkomst gehouden, waarbij Nico Halbertsma en Cynthia Oordijk vertelden over hun belevenissen langs oude wegen door de regen. Zij bereikten Santiago na allerlei hindernissen met één fiets en één auto plus caravan, terwijl ze met twee fietsen vanuit Nederland waren vertrokken.

Op 10 juli 2010 zijn Coby, Ed en Judith met ongeveer twintig regiogenoten onder een stralende zomerzon gaan fietsen door de Haagse regio, langs oude Romeinse wegen en langs de Vliet, ook wel Corbulokanaal genoemd. Een mooi initiatief en een prachtige tocht, hopelijk de eerste van een lange reeks.

Op 25 september 2010 hebben we onze najaarsbijeenkomst gevierd, met in de ochtend mooie en spirituele pelgrimsverhalen, en 's middags gloedvolle presentaties van Jan Galjé en André Brouwer over de Via de la Plata. De eerstvolgende regiobijeenkomst is gepland voor 5 maart 2011.

Op 23 oktober hebben we onder leiding van ons wandeltrio de najaarswandeling gelopen door het Groene Hart rond de Reeuwijkse Plassen tussen Gouda en Bodegraven. Verder zijn er in het najaar in Delft en in Den Haag huiskamerbijeenkomsten gehouden en zijn de voorbereidingen gestart voor het toneelstuk *La farce du pendu dépendu* over het mirakel van Santo Domingo de la Calzada. Dit theaterstuk is gepland voor het Caminofestival op 5 november 2011, ter afsluiting van het jubileumjaar.

Rond het verschijnen van deze *Jacobsstaf* trekt de Camino der Lage Landen nog tot 22 januari door onze regio. De route loopt door of langs ieders woonplaats. De camino komt dus als het ware naar ons als jubilerende leden

toe. Als jubileumcadeautje. Voor meer informatie: www.santiago.nl/camino.php.

Jos Engels

Zuidoost-Brabant

Op 23 oktober verzamelden zich rond tien uur ruim vijftig deelnemers voor de najaarsbijeenkomst in de Rosdoek in Wintelre.

Na de koffie met vlaai verwelkomde onze nieuwe voorzitter Wim Golstein alle gasten. Hij vertelde dat er sinds enkele maanden een nieuwe regiocommissie actief is. Er werd afscheid genomen van Tinus Jansen, die samen met zijn vrouw de afgelopen jaren de verschillende bijeenkomsten in onze regio regelde. Daarna stelden de nieuwe leden van de regiocommissie zich even voor. Zo kwam er een gezicht bij de namen van Jan van Rest, Jo Gruijters, Johannes Bellemakers en Frans Berkers. Ludo Janssens die ook deel uitmaakt van de commissie was niet aanwezig, omdat hij op dat moment op weg was naar Santiago de Compostela.

Toen was het de beurt aan Jan Galjé om ons mee te nemen op reis naar cisterciënzer kloosters in de middeleeuwen. In een boeiend verhaal kwamen we veel te weten over de bouw van de kloosters en het leven op deze bijzondere plekken. Zijn verhaal werd aangevuld met mooie dia's, die de stilte en de 'ontlediging' voortreffelijk lieten zien. Hij eindigde zijn betoog met een opmerkelijke tekst uit een dagboek van een jonge monnik, waaruit bleek dat er in die tijd ook vaak pelgrims op weg waren naar het graf van Sint-Jacobus. Een welverdiend applaus volgde.

Wim vertelde kort iets over de Camino der Lage Landen, die in het kader van het vijftienvijftigjarige jubileum door heel Nederland wordt gehouden. Onze regio mag tussen 17 en 30 september 2011 deze tocht door Zuidoost-Brabant organiseren. Namens de commissie zullen Jo en Johannes dit gaan begelei-

den. Er worden nu al vrijwilligers gezocht om deze klus samen te klaren.

De dag werd afgesloten met een gezamenlijke lunch en natuurlijk een Café Saint-Jacques. Dat is toch de manier om elkaar weer eens te ontmoeten en over allerlei zaken te spreken die ons bezighouden. De aanwezige leden waren zeer te spreken over deze dag; een goed teken bij onze nieuwe start.

Frans Berkers

Den Bosch

Op zondag 24 oktober 2010 stond de regio-bijeenkomst van de regio Den Bosch gepland. Voor het eerst zijn de leden uitgenodigd om naar Zaal Kleijngeld in het dorpje Zijtaart bij Veghel te komen. De opkomst is boven verwachting en met ongeveer 110 aanwezige leden is het gezellig druk. De weg naar de koffie of thee met cake wordt gevonden en de pelgrim vindt en ontmoet er andere pelgrims. Rony heet iedereen van harte welkom en verwoordt wat wij als bestuur allemaal dachten: de opkomst is grandioos met veel 'nieuwe' gezichten. Fijn!

Het is intussen een goede gewoonte geworden dat Antje begint met het voorlezen van een tekst over pelgrimeren. Deze keer is dat een fragment uit het boekje *Het graanvogeltje* van Kees van Luyn. Het gaat over hoe je in het begin van je camino loopt en hoe je naarmate de tocht vordert anders leert te lopen en het onderweg zijn meer gaat beleven. Het is een mooi stukje wat bij velen de sfeer van de camino oproept.

Rony gaat verder met het doen van een aantal afmeldingen en mededelingen. Hij meldt onder andere dat Nelly en hij willen stoppen met hun bestuursfunctie van de regio Den Bosch. Jammer, maar gelukkig is dat pas in 2011 en kunnen we tot die tijd nog rekenen op hun kennis en kunde voor het organiseren van de regiobijeenkomsten.

Daarna geeft hij het woord aan Fons Boink die verslag zal doen van zijn Camino Primitivo in Spanje in 2009. Door een fotoreportage met muziek en mondelinge aanvulling door Fons, krijgen we een mooie impressie van een van de oudste stukken van de camino in Spanje. Regelmatig ontstaat er onder de toehoorders geroezemoes of is er een uitroep van herkenning te horen. Bedankt Fons, dat je ons meenam op jouw camino!

In de pauze haalt iedereen zelf een kopje koffie of thee en dat geeft een gezellige stroming van mensen. Zo zie je ook nog eens iemand anders dan alleen degene op de stoel naast je. Na de pauze legt Antje kort uit wat de bedoeling is van de Camino der Lage Landen en geeft zij de microfoon door aan Teffie Rogier en Rinse Janse. Zij vormen op dat moment de commissie die deze tocht voor de regio Den Bosch gaan organiseren. Ze leggen uit wat er tot dan toe ondernomen is en roepen de aanwezige leden op om toe te treden tot de commissie. Verder vragen ze aan een ieder van ons om mee te denken over de route, overnachtingsplekken, eetmogelijkheden en andere ideeën. Alle hulp is namelijk van harte welkom! Voor geïnteresseerden is een kijkje op www.santiago.nl ook zeer aan te raden. Rinse heeft al contact gehad met de regio's Zuidoost-Brabant en Utrecht-Zuid/Rivieren-gebied over de overdracht van de wandelstaf en het jubileumboek. De eerst stappen voor deze minicamino van de regio Den Bosch zijn dus gezet!

Dan is het tijd om te genieten van het Café Saint-Jacques en met elkaar in gesprek te komen.

Het was wederom een mooie en zinvolle bijeenkomst in het teken van het onderweg zijn. *Nelly, Rony, Piet en Antje*

Pelgrimeren, een feest voor lichaam en geest!

2011 is een bijzonder jaar voor het Nederlands Genootschap van Sint Jacob. Vijfentwintig jaar geleden werd het opgericht, en direct vanaf het begin waren er jaarlijks twee landelijke bijeenkomsten, in het voorjaar en in het najaar.

In dit lustrumjaar zal de Voorjaarsbijeenkomst uitgebreider zijn dan gebruikelijk en plaatsvinden op een bijzondere plek. Rondom het Domplein in Utrecht vindt een keur aan lezingen, workshops, excursies en concerten plaats.

Laat u een dag lang informeren, prikkelen en enthousiasmeren, en vier het feest met ons mee. Op zaterdag 19 maart van 's morgens negen uur tot 's middags zes uur is het Domplein een Utrechtse Plaza del Obradoiro. Lees het complete programma en maak uw keus. Wees er snel bij en meld u aan via de website van het genootschap of de achterkant van de adresdrager van deze Jacobsstaf.

Locaties

De activiteiten vinden plaats in verschillende gebouwen rond het Domplein:

- Het **Academiegebouw**, het gezicht van de Universiteit Utrecht in het hart van de stad Utrecht.
- **Instituto Cervantes**, het internationale instituut voor Spaanse taal en cultuur.
- De **Domkerk**, iedere dag geopend; er worden dagelijks diensten gehouden.
- De **Domtoren**, met zijn vermaarde beiaard van vijftig klokken.
- De excursies gaan naar de **Sint Willibrordkerk**, het **Sint Eloyen Gasthuis**, de **Domtoren** en naar de pandhof van de **Domkerk**.

Academiegebouw

Programma

Algemeen

Algemene Ledenvergadering *bijeenkomst*

Wat speelt er in de vereniging, wat gaat er goed, wat kan beter, welke plannen zijn er? Deze keer is er weinig tijd voor financiële zaken, en des te meer voor een bevlogen toespraak van de voorzitter.

Instituto Cervantes – Santiagozaal – 10:00–11:00

Pelgrimeren

Dirk Aerts: Pelgrimeren, een feest voor lichaam en geest *lezing*

Dirk Aerts is medeoprichter en voormalig voorzitter van het Vlaams Compostelagenootschap en al 25 jaar redacteur van De Pelgrim. Elk kwartaal schrijft hij een bijdrage over een facet van het pelgrimeren. Zijn stukken hebben één ding gemeen: de overtuiging dat pelgrimeren een feest is.

Academiegebouw – Aula – 10:00–11:00

Sebastiaan de Fooz:

Te voet naar Jeruzalem *lezing*

Sebastien de Fooz vertrok in maart 2005 te voet van Gent naar Jeruzalem. In 184 dagen doorkruiste hij 13 landen en legde hij 6000 kilometer af. Bij zijn vertrek had hij 50 euro op zak. Hij liet zich leiden door het onverwachte en door de hulp van mensen. Dat leidde tot talloze mooie ontmoetingen waarover hij zeer boeiend kan vertellen.

Academiegebouw – Aula – 11:30–12:30

Informatie van ervaren lopers *workshop*

U gaat binnenkort op pelgrimage en u wilt graag weten wat er in de rugzak mee moet, en wat thuis kan blijven, welke schoenen u kunt kiezen, en welke route u kunt gaan? Doe dan mee aan deze workshop o.l.v. Monica Rietveld of Willem Klaassen.

Cervantes – Pamplonazaal – 10:00–11:00; herhaling 14:00–15:00

Informatie van ervaren fietsers *workshop*

Sommigen fietsen maar eenmaal in hun leven een lange tocht. Anderen hebben meer dan 200.000 fietskilometers op de teller staan. Zoals Jan van Os en Dick Eringa. Zij vertellen u alles wat u weten moet om verstandig op tocht te gaan.

Cervantes – Burgoszaal – 11:30–12:30; herhaling 15:30–16:30

Instituto Cervantes

Uitzwaaien pelgrims *bijeenkomst*

Gaat u in 2011 de tocht ondernemen? Laat u dan uitzwaaien en uitzingen. Neem uw pelgrimspaspoort mee. De voorzitter spreekt een bemoedigend woord, u ontvangt uw eerste stempel en het genootschapskoor El Orfeón Jacobeo zingt u een ontroerende zegenbede toe. Inschrijven gewenst.

Academiegebouw – Aula – 16:45–17:15

Een feest voor het Lichaam

Frank Visseren: Het grote medische Santiago-onderzoek *lezing*

In 2009 liepen dertig pelgrims de tocht van Hospital de Órbigo naar Santiago. Een medisch team van het UMC Utrecht volgde hen. Elke dag werden metingen gedaan om te bekijken hoe gezond zo'n pelgrimstocht eigenlijk is. Onderzoeksleider Frank Visseren, hoogleraar Vasculaire geneeskunde, licht vandaag de resultaten toe.

Academiegebouw – Aula – 14:00–15:00

Maria Hopman:

Pelgrimeren, topsport of hobby? *lezing*

Er zijn er die in 14 dagen naar Santiago fietsen; sommige lopers doen er zes maanden over. De een valt 18 kilo af; de ander komt 6 kilo aan. Is pelgrimeren bedoeld en geschikt om een fysieke topprestatie te leveren? Maria Hopman, hoogleraar Fysiologie in Nijmegen, deed onderzoek bij Vierdaagselopers, en legt uit hoe het zit met zo'n topinspanning.

Academiegebouw – Maskeradezaal – 15:30–16:30

Willy Mooy: De energiebalans *workshop*

Na drie zware bergetappes sta je onderaan de eerste van zeven heuvels. De moed zakt je in de schoenen. Heb je onvoldoende gegeten, zijn je spieren moe of zie je het gewoon niet meer zitten? Hoe raap je jezelf weer bij elkaar? Breng je energiebalans op orde!

Cervantes – Leónzaal – 10:00–11:00

Pleuni den Hartog:

Hoe voorkom je voetproblemen? *Workshop*

Veel wandelpelgrims krijgen last van hun voeten. Niet alleen blaren en ingegroeide teennagels, maar ook peesontstekingen, doorgesakte voeten en hielspoor worden regelmatig

aan Spaanse dokters aangeboden. Hoe u deze ellende kunt voorkomen leert u in deze workshop.

Cervantes – Leónzaal – 11:30–12:30

Anja van Geel: Winst door voeding *lezing*

Wat moet je eten om goed op weg te gaan? En hoe ga je om met een medisch dieet, kun je dan wel pelgrimeren? Sportdiëtiste Anja van Geel geeft antwoord op de vraag of de inwendige mens wel ingesteld is op zo'n dagelijkse intensieve inspanning.

Cervantes – Leónzaal – 14:00–15:00

Een feest voor de Geest

Henk Tieleman:

Pelgrimeren, de hedendaagse religie *lezing*

Naar de kerk gaat de huidige Nederlander niet vaak meer. Maar besef van het hogere en behoefte aan spiritualiteit zijn nog volop aanwezig. Is pelgrimeren een invulling van oude religieuze behoeften? Henk Tieleman, hoogleraar Godsdienstsociologie, geeft er zijn hedendaagse mening over.

Academiegebouw – Aula – 15:30–16:30

Monic Slingerland: The Canterbury Tales en de moderne pelgrim *lezing*

Geoffrey Chaucer schreef *The Canterbury Tales*, waarin pelgrims samen op reis gaan en elkaar onderweg verhalen vertellen. Hoe verschillend zijn deze middeleeuwse pelgrims van de hedendaagse? Monic Slingerland, redacteur bij dagblad *Trouw*, zelf katholiek, fietste in 2006 met een protestantse en een anglicaanse collega naar Rome.

Academiegebouw – Maskeradezaal – 10:00–11:00

Peter Nissen:

Nieuwe pelgrims op oude wegen lezing

Peter Nissen is hoogleraar Cultuurgeschiedenis van de religiositeit in Nijmegen. Hij spreekt over de pelgrimage in een veranderende religiositeit, en vergelijkt de historische vormen van pelgrimage met de eigentijdse vormen.

Academiegebouw – Maskeradezaal –

11:30–12:30

Arno Cuppen:

Spiritualiteit, stap voor stap lezing

De pelgrimstocht is een krachtige metafoor voor het leven en tevens een ervaring die ontwikkelingen teweegbrengt of versterkt. Arno Cuppen heeft samen met zijn vrouw een eigen pelgrimsherberg. Als weinig anderen kent hij de praktische spiritualiteit van de pelgrim.

Academiegebouw – Maskeradezaal –

14:00–15:00

Spanje: een feest voor alle pelgrims

Jan Nuchelmans: Cantigas de Santa Maria

lezing met muziek

De Cantigas de Santa Maria vormen een collectie van liederen die door pelgrims werden gezongen op weg naar Santiago de Compostela; ze werden verzameld en opgeschreven door de musici van koning Alfonso de Wijze (1221-1284). Jan Nuchelmans is oprichter en voormalig programmeur van het Festival Oude Muziek.

Cervantes – Santiagozaal – 11:30–12:30

Ana Llamazares:

Feesten op de Camino lezing

Je bent de Camino de Santiago aan het lopen. Aan de horizon gloort het volgende dorp. Als je dichterbij komt hoor je muziek, de plaatselijke winkel blijkt gesloten, iedereen loopt rond in zijn zondagse kleren. Wat is er aan de

hand? Ana Llamazares, docente Spaans aan de Hogeschool Utrecht, vertelt over de *Ferias* en *Fiestas*, de feesten die religie, folklore en dagelijks leven met elkaar verbinden.

Cervantes – Santiagozaal – 14:00–15:00

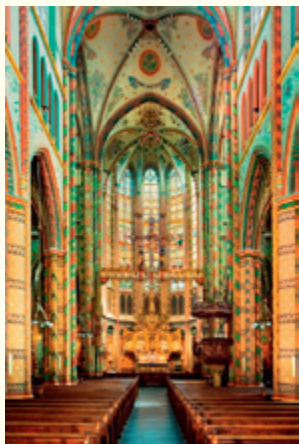
Mirjam Bloem: Flamenco Rosa de Compás
dans en muziek

Flamenco is een muzikale samenwerking tussen gitaar, dans en zang. Van krachtig tot subtiel, van snel tot lyrisch, met voeten- en armenwerk, choreografie en coördinatie. Samen met gitarist Kambiz Afshari presenteert Mirjam Bloem deze gepassioneerde blues uit Spanje.

Cervantes – Santiagozaal – 15:30–16:30

Naar andere Utrechtse heiligen

Sint Willibrordkerk excursie € 5,--

De Sint Willibrordkerk in Utrecht is een van de mooiste neogotische kerken van Nederland. Als je binnenkomt stap je in een schitterende bijoutheriedoo's. Met deze pracht en praal wilde de katholieke kerk – die eeuwenlang in schuilkerken verbleef – zich na 1853 weer triomfantelijk manifesteren.

Start excursie: Domplein – Vrijheidsbeeld – 10:00–11:00; herhaling 14:00–15:00

Sint Maarten stadswandeling € 5,--

Sint Maarten is stadspatroon van Utrecht, bekend van het delen van zijn mantel met een arme naakte bedelaar. In Utrecht wordt het Sint Maartensfeest op 11 november nog steeds gevierd. Op veel plaatsen in de binnenstad is Sint Maarten te zien op gevelstenen en andere afbeeldingen. Loop mee met stadsgids Margriet Hoogendoorn.

Start excursie: Domplein – Vrijheidsbeeld – 14:00–15:00; herhaling 15:30–16:30

Sint Eloyen Gasthuis excursie € 5,--

Wie was de heilige Eloy, patroon van de smeden? En hoe komt het dat het Utrechtse smedengilde al meer dan 700 jaar onafgebroken bestaat? Het 'Smedegildt' zetelt vanaf 1440 in

het unieke Sint Eloyen Gasthuis, dichtbij de Dom. Voor pelgrims is dit prachtige gasthuis vandaag exclusief te bezoeken.

Start excursie: Domplein – Beeld Jan van Nassau – 10:00–11:00; herhaling 11:30–12:30

Sint Eloyen Gasthuis

Domtoren excursie naar de klokkenzolder van de Domtoren € 5,--

In de Domtoren hangt een uniek gelui: veertien klokken in alle tonen. De helft van deze klokken is in 1505 gegoten door Geryt van Wou. Ervaren gidsen van de Domtoren nemen u mee naar de klokkenzolder en – als u wilt – naar de top.

Start excursie: Domplein – Beeld Jan van Nassau – 11:30–12:30; herhaling 15:30–16:30

Muziek: altijd feest!

Arie Abbenes op het Domcarillon beiaardconcert

De vermaarde beiaard van de Domtoren wordt elke zaterdag van 11 tot 12 bespeeld door stadsbeiaardier Arie Abbenes. Op 19 maart laat hij pelgrimslieparen klinken!

Domtoren – beste luisterplek: Pandhof – 11:00–12:00

Domcantorij o.l.v. Remco de Graas concert

De wekelijks zingende semiprofessionele Domcantorij zingt een speciaal voor ons samengestelde mis: de *'Missa in honorem Sancti Jacobi'*, met muziek van verschillende componisten. De toegang is gratis; collecte bij de uitgang.
Domkerk – ingang Domplein – 15:30–16:30

En verder

Lunch

De prachtige Senaatszaal van het Academiegebouw wordt ingericht als restaurant. De hele dag kunt u hier terecht voor een kop en een glas. CATERAAR OUD LONDON verzorgt hier de lunch: de *'Santiago-to-go'*: een geweldige paella, of – voor vegetariërs – een onverwacht mooie Spaanse schotel. De lunch kost € 10,-.
Academiegebouw – Senaatszaal – 12:00–14:00

Café Saint-Jacques

Geen ontmoeting van pelgrims eindigt zonder feestelijke afsluiting met een goed glas en een heerlijk hapje. Voorzitter Joost Bol brengt een toast uit op ons jubilerende genootschap.
Academiegebouw – Senaatszaal – 16:00–18:00

Werkgroep Voorjaarsbijeenkomst

Bets Everts, Annemarie Hens, Mieke Huson, Tijmen Stoof, Bram van der Wees, Wessel Wesseldijk,
Contact: info@santiago.nl

Aanmelden

Aanmelden voor deze Voorjaarsbijeenkomst is verplicht. U kunt uit het programma maximaal vier onderdelen kiezen. Kies er uit elk tijdsblok één! Tussen de activiteiten door is er een half uur pauze voor koffie en voor verplaatsing naar de volgende locatie.

Bepaal ook of u de lunch wilt, een heerlijke paella of een vegetarische schotel! U kunt maximaal één introducee meenemen.

Geef uw keuze door via de website: www.santiago.nl. U kunt ook de achterzijde van de adresdrager van deze Jacobsstaf invullen en opsturen. De aanmeldingen worden behandeld op volgorde van binnenkomst. Indien een door u gekozen activiteit volgeboekt is, krijgt u van de Ledenservice bericht met een suggestie voor een vervangende activiteit. Vul daarom ook alle gevraagde contactgegevens in!

Begin maart 2011 ontvangt u een schriftelijke bevestiging. Neem deze mee naar Utrecht: het is uw toegangsbewijs voor de verschillende activiteiten. Zonder dit toegangsbewijs kunt u niet deelnemen aan het programma.

Wijzigingen in het programma voorbehouden.

De excursies kosten € 5,- p.p. De lunch kost € 10,-. De kosten van lunch en excursies worden automatisch geïncasseerd van uw bij het genootschap bekende bankrekening.

De vergaderstukken kunt u aanvragen door een e-mail te zenden aan info@santiago.nl

Conferentie ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum: vrijdag 18 maart 2011, Janskerk Utrecht

Onder het motto *Pelgrimeren naar Santiago: eeuwenouds en eigentijds* organiseert het genootschap ter gelegenheid van het vijftienvigjarig jubileum een wetenschappelijke conferentie met tal van interessante sprekers. In het onderstaande artikel een inleiding op de conferentie en een introductie van de wetenschappers die het woord zullen voeren.

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob is al vijftienvig jaar een boeiende en bloeiende vereniging! Op het totaal van meer dan duizend jaar pelgrimeren naar Santiago mag dat niet veel lijken, op een mensenleven toch een respectabele tijd. Wat heeft het gebracht? Tegen de achtergrond van herlevende maatschappelijke belangstelling voor het pelgrimeren is het genootschap vooral een trefpunt geworden. Een plek waar mensen die op weg zijn gegaan hun indrukken en ervaringen delen, met elkaar maar ook met hen die nog van plan zijn te gaan.

Wat opvalt is dat het daarbij vaak gaat over zaken als voorbereiding, route, tijdstip en duur, wat mee te nemen, wat thuis te laten. In ons jargon is dat 'praktisch pelgrimeren' gaan heten. We hebben er zelfs een boek aan gewijd met antwoorden op meer dan honderd vragen.

Op twee benen moet je lopen of, met een variant voor de fietsers onder ons, op twee wielen fiets je wel zo prettig. Vanaf het prille begin was er in ons genootschap behalve voor praktisch pelgrimeren ook aandacht voor zingeving: het waarom van pelgrimeren. Wie naar een pelgrim luistert, merkt dat iedereen zo zijn eigen reden heeft om op pad te gaan. Het blijkt echter ook dat er een gemeenschappe-

lijke noemer is. Daarom willen we ook in verenigingsverband trefpunt zijn voor wat we de spirituele kant van het pelgrimeren zijn gaan noemen.

Wie in de gelegenheid is de jaargangen van de *Jacobsstaf* nog eens door te nemen, ontdekt dat er nog een aspect is dat nauw verbonden is met pelgrimeren: kunst en cultuur, langs de camino, maar ook als cultuurgoed zelf, als deel van onze geschiedenis.

Kan het zijn dat dit de laatste jaren wat minder aandacht krijgt? Jammer, want het is juist dit cultuuraspect dat in reisverslagen vaak wordt genoemd: het idee te pelgrimeren in een traditie, sterker: pelgrimeren *is* traditie. Duizenden pelgrims zijn ons voorgegaan, in andere tijden weliswaar, met meer gevaren en ontberingen, maar met dezelfde intenties, dezelfde hoop en verwachtingen.

Dezelfde onzekerheden ook? Wie zal het zeggen? Dat brengt ons op de menselijke kant van het pelgrimeren. Hoe bereidt de pelgrim zich geestelijk voor? Heeft hij genoeg aan praktische zaken, een goede motivatie en wellicht wat spirituele bagage? Heeft hij enig weet van tegenslagen en stress en hoe gaat hij daarmee om? Eenzaamheid, confrontatie met zichzelf, 'het er doorzitten', allemaal vragen uit een nog grotendeels onontgonnen terrein. Hebben we als genootschap een antwoord op wat de afhakers voelen? Is er opvang voor hen? Welke aandacht is er voor het thuisfront? Trouwens, wie is die pelgrim? Naar zo blijkt niet de jongere. Hebben wij als genootschap een verhaal voor de jeugd? In Spanje zie je ze volop, de jongeren. Geen wonder, ze zijn haast meer betrokken bij hun Camino Francés dan wij bij onze Elfstedentocht. Het zijn maar enkele vragen die je zou kunnen scharen onder het

kopje 'de psychologie van de pelgrim en de sociaal-culturele kant van het pelgrimeren'. Het genootschap heeft de afgelopen jaren onder een gelukkig gesternte kunnen opereren. Honderden leden zijn op pad gegaan evenals duizenden anderen. Gaat het pelgrimeren aan zijn eigen succes ten onder? 'Och', zou ooit een bisschop van Santiago hebben gezegd, 'die vraag is van alle tijden.' Het antwoord bleef hij schuldig; het kan vriezen, het kan dooien. Voor ons genootschap blijft de vraag actueel: 'Wat voor vereniging willen we zijn de komende jaren?' Een intrigerende vraag in het licht van groeiende maatschappelijke belangstelling voor het pelgrimeren. Intrigerend ook nu het tienduizendste lid zich aandient.

Conferentie

Zie hier een paar thema's om bij stil te staan, niet nieuw, maar van alle tijden, 'eeuwenoud en eigentijds'. Onder dat motto organiseert het genootschap op vrijdag 18 maart 2011 een wetenschappelijke conferentie in de Janskerk in Utrecht. Bedoeld als markering ter gelegenheid van ons vijftienvigjarig bestaan, bedoeld ook om de blik eens naar buiten te richten, naar wat anderen ons te vertellen hebben. Om verder te kijken dan het praktisch pelgrimeren en ons te laten inspireren door de veelzijdigheid van het onderwerp pelgrimage, door de eeuwen heen, toen, nu en voor de nabije toekomst.

Vijf illustere sprekers uit universitaire kring zullen diverse aspecten van het pelgrimeren belichten:

- **Peter Jan Margry**, senior onderzoeker bij het Meertens Instituut en hoogleraar Popular Religiosity in Leuven, zal ingaan op de ervaring van het pelgrimeren en daar interessante kanttekeningen bij maken.
- **Paul Post** is hoogleraar Liturgische en Rituele Studies aan de Universiteit van Tilburg. Hij zal ingaan op de vraag naar de achter-

gronden van het pelgrimeren. Wat trekt ons daarin aan? Is het de spiritualiteit?

- **Jos Koldewey**, hoogleraar Kunstgeschiedenis van de Middeleeuwen aan de Radboud Universiteit Nijmegen, neemt ons mee naar de herkenningstekens en attributen van de pelgrim, vroeger en nu. Is er iets nieuws onder de zon?
- **Wendelien van Welie** is kunsthistorica en mediëviste aan de Universiteit van Amsterdam. Zij belicht de relevantie van kunst en cultuur langs de pelgrimsroutes en de betekenis van pelgrimeren als vorm van cultuuruitwisseling.
- **Janneke Peelen**, onderzoekster en promovenda aan de Radboud Universiteit Nijmegen, neemt ons mee naar de menselijke kant van de pelgrim: wie is hij? Wat beweegt hem? Wat doet de reis met hem?

Een forumdiscussie maakt deel uit van het programma.

Het bestuur van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob nodigt u van harte uit voor deze conferentie. In verband met de beperkte capaciteit van de Janskerk is inschrijven noodzakelijk. Inschrijving is mogelijk via e-mail info@santiago.nl. Een uitgebreid programmaoverzicht en een verdere toelichting op de sprekers kunt u vinden op www.santiago.nl.

Jubileumactiviteiten Geschiedenis en Cultuur

De Werkgroep Geschiedenis en Cultuur heeft voor het Jubileumjaar drie 'specials' op haar programma staan.

- Een Jacobalia-wedstrijd, en bij voldoende belangstelling:
- Themabijeenkomsten Geschiedenis, Kunst, Cultuur en langs de Pelgrimsroute.
- Een cultuurhistorische reis naar Santiago de Compostela.

Wedstrijd Jacobalia

De werkgroep is sinds 2004 bezig met het opsporen, inventariseren en presenteren van Jacobalia in Nederland. Momenteel staan ruim 450 Jacobalia op de website van ons genootschap. De werkgroep wil het jubileumjaar en speciaal de Camino der Lage Landen gebruiken om nog meer Jacobalia op het spoor te komen. Het streven is een lijst met 600 Jacobalia - zo'n 150 erbij! De bedoeling is die te presenteren op het Caminofestival op 5 november 2011. De werkgroep roept leden en regio's op om in het kader van de Camino der Lage Landen op zoek te gaan naar *nieuwe* Jacobalia in hun regio – Nieuw betekent: Jacobalia die per 1 januari 2011 nog niet op de lijst van Jacobalia op de website staan.

Voor de regio die de meeste Jacobalia aanlevert en voor de drie meest originele Jacobalia stelt het bestuur prijzen ter beschikking: € 500 voor de regio en € 100, € 50 en € 25 euro voor degenen die de meest originele aanlevert.

Spelregels:

- Jacobalia die worden aangeleverd moeten aantoonbaar betrekking hebben op 'onze' Jacobus
- Jacobalia moeten voorzien worden van een korte beschrijving (maximaal 100 woorden) en één of meer digitale foto's

- Op de foto's van de Jacobalia mogen geen personen staan afgebeeld
- Sluitingstermijn: oktober 2011
- Aanlevering per e-mail: jacobalia@santiago.nl.

De jury bestaat uit: Joost Bol namens het bestuur, Herman Gresnigt en Rijk Scheer, 2 leden van de Werkgroep Geschiedenis en Cultuur.

Voor meer informatie, vragen of suggesties: kijk op www.santiago.nl of mail naar jacobalia@santiago.nl.

Themabijeenkomsten Geschiedenis, Kunst en Cultuur langs de Pelgrimsroute

Bij voldoende belangstelling organiseert de werkgroep drie themabijeenkomsten over de geschiedenis, de kunst en de cultuur langs de pelgrimsroute.

De bijeenkomsten zijn bedoeld voor pelgrims (lopers en fietsers) die nog naar Santiago gaan, maar ook voor hen die de tocht al gemaakt hebben en zich willen verdiepen in de cultuurschatten. De themabijeenkomsten - met beeldmateriaal - vormen een samenhangend geheel. Als handboek gebruiken we het onlangs verschenen boek van Mireille Madou *Onderweg naar Santiago*. Van elke bijeenkomst zal een set met *hand-outs* beschikbaar zijn.

De eerste bijeenkomst omvat een algemene inleiding over de geschiedenis, kunst en cultuur langs de camino. Aan de orde komen ondermeer:

- De mythevorming rondom Jacobus
- Moorser invloeden en de Reconquista
- De *Beatushandschriften*
- De *Codex Calixtinus* oftewel het *Liber Jacobi*
- De invloed van de benedictijner orde van Cluny.

De tweede bijeenkomst gaat in op de kunststijlen langs de camino, in het bijzonder het romaans en de gotiek. Voorbeelden te over langs de Franse en Spaanse routes. Tijdens de themabijeenkomst zal dat met beeldmateriaal geïllustreerd worden, ondermeer aan de hand van de iconografie van de verschillende timpanen.

In de derde bijeenkomst staan we stil bij de bouw en de decoratie van de kathedraal in Santiago. Het grondpatroon van deze kathedraal vinden we ook terug in de katedralen van Tours, Toulouse, Limoges en Conques.

De inleidingen worden verzorgd door Herman Holtmaat, Tieleke Huijbers en Jan Galjé.

De bijeenkomsten vinden plaats op woensdag 2 februari, 16 februari en 2 maart (19:00-21:00 uur) in ons Huis van Sint Jacob in Utrecht.

Het aantal deelnemers is maximaal 25 in verband met de beschikbare ruimte. Leden die zich inschrijven voor alle bijeenkomsten hebben voorrang. Als de belangstelling groot is, wordt een herhaling van de themabijeenkomsten overwogen. Aan de deelname zijn geen kosten verbonden.

Voor meer informatie, vragen of suggesties: kijk op www.santiago.nl onder Werkgroep

Geschiedenis en Cultuur of mail herman.holtmaat@santiago.nl.

Cultuurhistorische reis naar Santiago de Compostela

De Werkgroep Geschiedenis en Cultuur wil peilen of er bij de leden van het genootschap interesse bestaat voor een cultuurhistorische reis naar Santiago de Compostela. De werkgroep heeft drie conceptreizen op maat gemaakt. De drie reizen verschillen onderling enigszins qua type vervoer (bus/vliegtuig), duur, diepgang, comfort en prijs. Een enkele keer is er in de reis mogelijkheid tot het maken van een korte wandeling over een mooi en interessant stukje van de camino. Vanwege het karakter van de reis zal het aantal deelnemers beperkt zijn tot 25 personen per groep. Het is de bedoeling dat de logistieke organisatie wordt uitbesteed aan een gerenommeerde reisorganisatie. Bij voldoende belangstelling komt de werkgroep met een concreet voorstel.

Voor meer informatie, vragen of suggesties: kijk op www.santiago.nl onder Werkgroep Geschiedenis en Cultuur of mail herman.holtmaat@santiago.nl.

Advertentie

Wilt u de Jacobsroute op een comfortabele manier wandelen?

Alleen of met uw eigen gezelschap?

Met gereserveerde hotelletjes en met vervoer van bagage?

Met een uitgebreide routebeschrijving en kaartmateriaal?

Topo-Aktief
WANDELVAKANTIES

Bel Topo-Aktief 024-360 64 27 of bezoek onze website www.topo-aktief.nl

Pelgrimsmonument Jirnsumer Moeting van het Jabikspaad

Per abuis zijn in Jacobsstaf 87 op pagina 38-39 foto's geplaatst die niet bij het daar te lezen artikel horen. De foto's hebben betrekking op het hieronder te lezen verhaal over de onthulling van het pelgrimsmonument van het Jabikspaad in het Friese Jirnsum.

In veel opzichten is het vandaag voor de Stichting Jabikspaad Fryslân een zonnige dag. Niet alleen vanwege het schitterende zomerse weer, maar ook omdat hier en nu stil wordt gestaan bij het feit dat het vorige maand tien jaar geleden was dat op 12 mei 2000 het Friese Jabikspaad officieel werd geopend. Mede ter gelegenheid van dat tweede lustrum werd op 5 juni 2010 in het Friese Jirnsum (Irnsum) de onthulling van het unieke pelgrimsmonument de Jirnsumer Moeting gevierd. Ruim 55 genodigden hebben gehoor gegeven aan de uitnodiging van het bestuur van de Stichting Jabikspaad Fryslân om deze feestelijke middag bij te wonen. Om twee uur heet stichtingsbestuursvoorzitter Wiep Koehoorn de gasten welkom in de vergaderzaal van de rooms-katholieke kerk van Sint-Marcus te Jirnsum.

Pelgrimscentrum

Het middagprogramma vangt aan met een lezing van Hans Mol, werkzaam bij de Fryske Akademy als vakgroep hoofd (middeleeuwse) Geschiedenis, Letterkunde en Naamkunde. Mol is tevens bijzonder hoogleraar Geschiedenis van Friesland in de middeleeuwen aan de Universiteit Leiden. In zijn interessante lezing met als titel *Fryslân en de Ridders van de Duitse Orde* schetst hij de rijke middeleeuwse streekhistorie van Nes en Jirnsum in het stroomgebied aan de rivieren de Boorn en de Tjonger,

en gaat hij nader in op de kloosters langs de toegangswegen van dit gebied, specifiek met de focus op de lokale kloosters van de Ridders van de Duitse Orde. Het Jabikspaad loopt door dit gebied van waaruit duizenden Friezen in de middeleeuwen onder begeleiding van de Ridders van de Duitse Orde voor kruistochten en pelgrimages vertrokken naar Jeruzalem en naar Santiago de Compostela.

Voorafgaand aan de pauze presenteert directeur Gerhard Bakker van de Stichting Alde Fryske Tsjerken de plannen van de Stichting Jabikspaad Fryslân om in samenwerking met diverse andere partijen in de gemeente Het Bildt en met het Nederlands Genootschap van Sint Jacob het Pelgrimscentrum Sint Jacob op te richten. Dit zal gevestigd worden in het nog te verbouwen toegangsportaal van de Groate Kerk te Sint Jacobiparochie. Hiermee wordt benadrukt dat dit het Noord-Nederlandse startpunt wordt voor alle pelgrims die hun pelgrimstocht naar Santiago de Compostela aanvangen, zodat zij pelgrimeren van het Nederlandse Sint-Jacob naar het Spaanse Sint-Jacob. Bakker memoreert dat bijna alle gelden binnen zijn om de plannen en de restauratie van de Groate Kerk doorgang te laten vinden. Als over enkele weken ook de provin-

cie Fryslân de aangevraagde financiële bijdrage toekent, kunnen alle plannen gerealiseerd worden.

Onthulling

In de pauze rijden enkele bestuurders snel even naar het pelgrimsmonument de Jirnsumer Moeting dat ze straks officieel zullen laten onthullen. Daar staat een filmploeg van Omrop Fryslân Televyzje klaar om een korte nieuwsreportage op te nemen voor de nieuwsuitzending *Hjoed*, dat dezelfde avond vanaf zes uur zal worden vertoond.

Daarna wordt het programma in de zaal vervolgd met een boeiende lezing over de geschiedenis van het pelgrimeren vanuit Fryslân naar Santiago de Compostela en over de oorsprong, het ontwerp en de symboliek van het pelgrimsmonument de Jirnsumer Moeting. Dit pelgrimsmonument is gemetseld van middeleeuwse kloostermoppen, die gedurende vele jaren zijn verzameld door de in Jirnsum geboren Loadewyk Damsma (1921-2010). Deze zogenoemde Alde Friezen zijn voornamelijk afkomstig van zo'n 350 Friese kloosters en kerken die tussen 1200 en 1500 in deze regio zijn gebouwd.

De Jirnsumer Moeting symboliseert verschillende ontmoetingen (Fries: moetingen) in Jirnsum, namelijk:

- de ontmoeting van de oostroute en de wes-

troute van het Jabikspaad, die vanuit Jirnsum gezamenlijk hun weg vervolgen in zuidelijke richting naar Hasselt;

- de ontmoeting van de pelgrims en de andere wandelaars/fietsers die hier vanuit het Friese Oostergo en Westergo bij elkaar komen om samen verder naar Overijssel te trekken;
- de ontmoeting van de meer dan vijfhonderd kloostermoppen, die hier in een monument zijn verenigd.

Dan is het zover om tot de onthullingceremonie over te gaan. Eerst krijgt Hans Konst het woord alvorens hij als gebiedsgedeputeerde van Plattelânsprojecten Mid-Fryslân de onthulling zal verrichten. Konst roemt het doorzettingsvermogen van de bestuurders en de vrijwilligers van de Stichting Jabikspaad Fryslân in hun al meer dan tien jaar pogen en slagen om het Jabikspaad een toonaangevende positie te laten verwerven in het Friese landschap en in de Friese samenleving. *'Oanhâlde as storein'*, zo typeert de heer Konst het succes van de afgelopen tien jaar van de Stichting Jabikspaad Fryslân.

Na zijn toespraak gaat voorzitter Wiep Koe-hoorn met Hans Konst en met medestichtingsbestuurder en pelgrim Jan Romkes van der Wal voorop in een korte pelgrimage van de rooms-katholieke kerk door de hoofdstraat naar het monument aan de andere zijde van het dorp. De meeste genodigden zijn op grond van het kledingadvies als wandelaar of in vol ornaat pelgrimstenuë gekleed, waardoor deze pelgrimstocht door het dorp veel bekijks trekt. Over het monument ligt een groot wit kleed met het opvallend blauwe kruis van Jirnsum. Samen met een aantal opvallend geklede pelgrims verwijderd Konst dan de kleden van het pelgrimsmonument en van het informatiepaneel dat naast de Jirnsumer Moeting staat. Direct na de onthulling volgt een korte toespraak en felicitatie van de Friese gedeputeerde.

Ontmoetingen

Daarna klimt pelgrim Jan Romkes van der Wal op het nieuwe Friese monument om bovenop de Jirnsumer Moeting aan de genodigden een mythisch pelgrimsverhaal te vertellen. Het is een bijzonder moment van deze ceremonie. Ten slotte worden de aanwezigen bedankt voor hun komst en voor hun inhoudelijke bijdrage, en dan worden in het bijzonder ook de drie metselaars letterlijk en figuurlijk in het zonnetje gezet. Het zijn deze bouwers, die door gebruik te maken van een traditioneel historisch metselprocedé ervoor hebben gezorgd dat dit kloostermoppenmonument hier in Jirnsum verrees. Na het uitspreken van de pelgrimswens *Ultreia* gaat iedereen naar It Kattehûs tegenover het pelgrimsmonument om elkaar daar onder het genot van een hapje en een drankje op informele wijze te ontmoeten.

Voor de meeste pelgrims zijn ontmoetingen

verrassend, onverwacht, inspirerend, stimulerend en nog zoveel meer. De Jirnsumer Moeting is nu de gemarkeerde plaats waar de twee wandel- en fietspaden van het Jabikspaad bij elkaar komen; in steen, in tijd en in ruimte de belofte van al die ontmoetingen die de pelgrimerende wandelaars en fietsers op de hierna te volgen wegen en paden zullen beleven. Ontmoetingen van mensen die of de eindbestemming of de weg ernaar toe als hun persoonlijk doel zien. Voor al die mensen is het Fries-Overijsselse Jabikspaad bedoeld. Voor veel van die mensen is het Jabikspaad al de springplank geworden voor hun lange, maar bovenal inspirerende pelgrimstocht naar Santiago de Compostela. Na vandaag zullen nog velen letterlijk en figuurlijk in die internationale voetsporen treden.

Wiep Koehoorn,

Voorzitter Stichting Jabikspaad Fryslân

Advertentie

“Hebt u plannen voor een pelgrimstocht naar Santiago, of gaat u misschien hospitaleren?”

Jammer hè, als u de taal niet spreekt! Voor onze lessen **“Spaans voor Santiagogangers en hospitaleros”** in Utrecht zoeken we nog deelnemers, zowel beginners als gevorderden. Ook conversatielessen voor gevorderden zijn mogelijk.

Interesse?

Bel Corrie Stalenhoef, tel. 030-29 44 992

Uitnodiging Algemene Ledenvergadering

Gaarne nodigt het bestuur u uit voor de algemene ledenvergadering op 19 maart 2011. Deze is gepland van 10.00–11.00 uur tijdens onze voorjaarsbijeenkomst te Utrecht.

Agenda

1. Opening door voorzitter Joost Bol
2. Mededelingen
3. Stand van zaken stichting Vrienden van Sint Jacob door voorzitter Ronald Gorter
4. Bespreken en vaststellen notulen algemene ledenvergadering d.d. 6 november 2010

5. Stand van zaken jubileumjaar
6. Jaarverslag 2010 van ons genootschap
7. Financieel overzicht 2010
8. Verslag kascontrolecommissie
9. Benoeming leden kascontrolecommissie
10. Rondvraag
11. Sluiting

André Brouwer
secretaris

Agenda

15 + 16 januari	Vorbereidingsweekend Pelgrimage in Ossendrecht
21 januari	Regiobijeenkomst Oost-Nederland
21 januari	Regiobijeenkomst Groningen-Drenthe te Haren
21 + 22 januari	Pelgrimsweekend Kafarnaüm te Vessem
25 + 26 februari	Pelgrimsweekend Kafarnaüm te Vessem
26 februari	Regiobijeenkomst Midden-Nederland te Amersfoort
5 maart	Gezamenlijke regiobijeenkomst Noord-Holland benoorden 't IJ en Friesland te Oosterland
13 maart	Regiobijeenkomst Den Bosch te Zijtaart bij Veghel
19 maart	Landelijke Voorjaarsbijeenkomst Genootschap te Utrecht
25 + 26 maart	Pelgrimsweekend Kafarnaüm te Vessem
10 april	Landelijke Pelgrimsmis te Roermond
13 t/m 15 mei	Driedaagse pelgrimstocht van Houthem St. Gerlach naar Roermond
5 november	Landelijke Najaarsbijeenkomst Genootschap en Caminofestival te Utrecht

Het Compostelaregister

Ieder kwartaal worden in de *Jacobsstaf* de ontvangen aanvullingen op het compostelaregister gepubliceerd. Wilt u ook worden opgenomen in het Compostelaregister na thuiskomst uit Santiago? Stuur dan een kopie van uw compostela naar het genootschap samen met de ingevulde achterkant van de brief, die u bij de pelgrimspas ontving, met gegevens over de gevolgde route en de reiswijze. U kunt daarmee ook de Jacobsspeld bestellen. Hebt u de brief niet meer pluk hem dan van de website: www.santiago.nl/pdf_files/compostela_formulier.pdf of vraag een formulier aan bij de Ledenservice (info@santiago.nl).
Harry Wasser (compostelaregister@santiago.nl)

Naam	Woonplaats	Aankomst	Reiswijze	Naam	Woonplaats	Aankomst	Reiswijze
		1988					
Ree, K. van	Malden	7-sep-1988	fiets	Masselink-Broekhuizen, G.	Wezep	27-apr-2010	voet
Ree, W. van	Malden	7-sep-1988	fiets	Berg, M.C.M. van den Berg-Mulder,	Anna Paulowna	5-mei-2010	voet
		2001		L.A.M. van den	Anna Paulowna	5-mei-2010	voet
Boink, W.F.J.M.	Den Bosch	13-aug-2001	voet	Nutbey, D.E.	Apeldoorn	10-mei-2010	voet
		2002		Ende, J.S. van den	Harskamp	15-mei-2010	voet
Mourik, E.J.A. van	Bunnik	1-sep-2002	voet	Hamelinck, K.J.C.	Hulst	15-mei-2010	fiets
		2003		Hamelinck			
Gog, R. van	Apeldoorn	1-jun-2003	voet	-de Bruijn, M.T.J.E.	Hulst	15-mei-2010	fiets
		2004		Mulder, J.T.M.	Silvolde	15-mei-2010	fiets
Schaap, W.J.H.	Amersfoort	31-jul-2004	voet	Geus, L.P. de	Amsterdam	17-mei-2010	fiets
Boink, W.F.J.M.	Den Bosch	23-sep-2004	voet	Baarsma, N. van der	Groningen	19-mei-2010	voet
		2005		Bergen, W.M.A. van	Eindhoven	19-mei-2010	voet
Schurink, G.B.J.	Oldenzaal	28-mei-2005	fiets	Karelse, L.M.	Meppel	19-mei-2010	voet
		2006		Leeuwen, P.M.M. van	Kwintsheul	19-mei-2010	voet
Vuurst, D. van der	Baarn	19-mei-2006	fiets	Leeuwen-Groenewegen,			
Spanjaard, S.M.A.M.	Veldhoven	26-mei-2006	voet	H.H.W. van	Kwintsheul	19-mei-2010	voet
Boink, W.F.J.M.	Den Bosch	13-jul-2006	voet	Manders, Th.H.V.	Asten	19-mei-2010	voet
		2008		Westerhof, M.H.	Meppel	19-mei-2010	voet
Ham, A.E.B.	Schijndel	20-mei-2008	voet	Hoendelaar, M.P.G.	Margraten	20-mei-2010	fiets
Nijhuis, A.A.H.B.	Oosterhout	15-okt-2008	voet	Janssen, J.W.G.	Margraten	20-mei-2010	fiets
		2009		Lodewijks, Th.A.F.	Eindhoven	20-mei-2010	voet
Plaats, Th. van der	Meppel	21-mei-2009	voet	Rivière, A.G. la	Amsterdam	21-mei-2010	voet
Berg, M.C.M. van den	Anna Paulowna	10-jun-2009	fiets	Kam, J.P.	Maarn	23-mei-2010	voet
Berg-Mulder,				Kam-van der Plas, L.M.	Maarn	23-mei-2010	voet
L.A.M. van den	Anna Paulowna	10-jun-2009	fiets	Bakker, W.S.	Nijmegen	24-mei-2010	voet
Janse, Rinse	Vlijmen	12-jun-2009	voet	Staals, G.W.M.	Grubbenvorst	24-mei-2010	fiets
Eijken, H. van	Zwartsluis	22-jun-2009	fiets	Pinxteren, M. van	Soest	25-mei-2010	voet
Eijken-Esser, F.R.W. van	Zwartsluis	22-jun-2009	fiets	Siemons, W.	Soest	25-mei-2010	voet
Dop, P.Y.	Utrecht	2-sep-2009	voet	Sommeling, M.W.H.	Wilnis	25-mei-2010	fiets
Speek, H.B.	Ugchelen	30-sep-2009	voet	Vuurst, A.C. van der	Baarn	26-mei-2010	fiets
Hoedjes-van Keulen, A.J.	Heiloo	4-okt-2009	voet	Kuijpers, W.M.J.	Oosterhout	28-mei-2010	fiets
Tomeij, A.M.	Delft	9-nov-2009	voet	Vedder, H.A.	Ermelo	28-mei-2010	fiets
		2010		Laney, A.C.	Laren NH	2-jun-2010	fiets
Giezen, S.	Tytsjerk	2-apr-2010	voet	Laney-van Dijk, J.M.	Laren NH	2-jun-2010	fiets
Dirken, K.	Den Bosch	9-apr-2010	voet	Leeuwen, F.J. van	Lisse	2-jun-2010	fiets
Bakker, W.S.	Nijmegen	10-apr-2010	voet				

Spanhak, M.C.	Zwolle	2-jun-2010	voet	Nieuwenhuizen,			
Spanhak-				C.J.M.B. van den	Liempde	16-jul-2010	fiets
van der Weerd, L.G.	Zwolle	2-jun-2010	voet	Wagenaar, C.M.	Maassluis	16-jul-2010	fiets
Takens, L.	Lisse	2-jun-2010	fiets	Zwet, C.J.M. van der	Roelofarendsveen	16-jul-2010	fiets
Janmaat, R.	Woerden	3-jun-2010	voet	Putmans, C.J.M.	Landgraaf	20-jul-2010	voet
Bruine, J.W.A. de	Rijen	4-jun-2010	voet	Boogaard, H.L.A. van de	Deurne	21-jul-2010	fiets
Custers, J.C.T.	Liempde	4-jun-2010	fiets	Campolattano, M.P.M.	Nootdorp	21-jul-2010	fiets
Custers, P.J.H.	Venlo	4-jun-2010	fiets	Koning, O.	Nootdorp	21-jul-2010	fiets
Custers, T.P.M.	Lottum	4-jun-2010	fiets	Verkroost, K.	Nieuwegein	21-jul-2010	fiets
Groenen, C.G.G.	Rijen	4-jun-2010	voet	Ahrens, H.T.	Haarlem	22-jul-2010	fiets
Eggenkamp, W.M.N.	Heemstede	5-jun-2010	fiets	Duin, J.R.J.	Lochem	22-jul-2010	voet
Eggenkamp-Rotteveel				Hamer, D. den	Utrecht	22-jul-2010	fiets
Mansveld, M.H.	Heemstede	5-jun-2010	fiets	Alberts, M.	Delft	23-jul-2010	
Stoffers, H.	Assen	5-jun-2010	fiets	Duijn, A.J. van	Katwijk	24-jul-2010	fiets
Zijlstra, H.	Bemmel	5-jun-2010	fiets	Eshof, H.J.S. van den	Katwijk	24-jul-2010	fiets
Zijlstra-de Boer, M.A.C.	Bemmel	5-jun-2010	fiets	Straathof, C.W.	Vogelenzang	24-jul-2010	voet
Lieverse, J.P.S.	Lisse	7-jun-2010	fiets	Veltman, Th.	Amsterdam	26-jul-2010	voet
Meeuwissen, A.B.	Lisse	7-jun-2010	fiets	Kool, M.C.	Eemnes	27-jul-2010	fiets
Dikken, D.	Leeuwarden	8-jun-2010	voet	Wattimena, L.A.	Eemnes	27-jul-2010	fiets
Trommels, C.W.M.	Dongen	9-jun-2010	fiets	Woestenburger, M.G.	Nederasselt	28-jul-2010	fiets
Broek, A.J.	Edmond aan Zee	11-jun-2010	fiets	Woestenburger			
Giessen, B.J.M.	Nijmegen	11-jun-2010	voet	-Hutting, A.B.P.A.	Nederasselt	28-jul-2010	fiets
Genemans, E.	Vaassen	13-jun-2010	voet	Groot, P. de	Lunteren	29-jul-2010	fiets
Hubregtse, J.	Haren	13-jun-2010	fiets	Bouter-Heller, G.G. de	Giesbeek	31-jul-2010	voet
Vis, R. van de	Putten	13-jun-2010	fiets	Govers, C.	Soerendonk	31-jul-2010	voet
Adelaar, R.J.	Amersfoort	15-jun-2010	voet	Klaver, J.B.	Uitgeest	31-jul-2010	fiets
Smit, N.	Soesterberg	16-jun-2010	fiets	Klaver-Groen, H.M.A.L	Uitgeest	31-jul-2010	fiets
Tijssens, A.P.	Heiloo	16-jun-2010	fiets	Dekkers, E.T.M.	Wervershoof	1-aug-2010	fiets
Trommelen, F.C.	Breda	16-jun-2010	voet	Vries, D.R. de	Wervershoof	1-aug-2010	fiets
Otter, M.H.M. den	Gemonde	18-jun-2010	voet	Hof, G.M.F. van 't	Heerhugowaard	2-aug-2010	voet
Verhagen, P.J.	Rotterdam	18-jun-2010	voet	Hoogland, J.P.T.	Oudorp NH	2-aug-2010	voet
Eijken, H. van	Zwartsluis	19-jun-2010	fiets	Lieshout, C.M.A. van	Nieuwegein	2-aug-2010	voet
Eijken-Esser, F.R.W. van	Zwartsluis	19-jun-2010	fiets	Mil, W.J.M. van	Den Bosch	2-aug-2010	voet
Jong, W.G.C. de	Sassenheim	21-jun-2010	voet	Speek, H.B.	Ugchelen	2-aug-2010	voet
Aalders, J.	Herkenbosch	23-jun-2010	fiets	Voogt, M.J.	Assen	2-aug-2010	voet
Alen, Loes van	Utrecht	23-jun-2010	voet	Ooink op den Dijk, H.	Enter	4-aug-2010	fiets
Kreeftenberg, B.J.	Surrey BC Canada	23-jun-2010	fiets	Ooink op den Dijk			
Meeuwen, M. van	Middelburg	25-jun-2010	fiets	-Aytink, H.	Enter	4-aug-2010	fiets
Jansens, A.J.P.	Dongen	29-jun-2010	voet	Schulenburg, J.	Rijssen	4-aug-2010	fiets
Admiraal-van Berkel, A.	Spijkenisse	1-jul-2010	voet	Schulenburg-Aytink, M.	Rijssen	4-aug-2010	fiets
Boekholt, W.J.	Alphen a/d/Rijn	1-jul-2010	voet	Horst, M.C.B. van der	Oudewater	5-aug-2010	fiets
Buijs, P.J.	Oude Tonge	1-jul-2010	voet	Stalvord, W.J.	Oudewater	5-aug-2010	fiets
Schout-Verschure, J.S.	Oostkapelle	1-jul-2010	voet	Vermaak, G.W.	Zwolle	5-aug-2010	v&f
Winkels, R.A. de	Oude Tonge	1-jul-2010	voet	Vermaak-de Regt, W.	Zwolle	5-aug-2010	v&f
Stapelkamp, A.B.	Rotterdam	6-jul-2010	fiets	Wijker, L.E.M.	Hilversum	5-aug-2010	voet
Stapelkamp				Scheers, A.W.Th.	Didam	10-aug-2010	fiets
-Roozenbeek, C.W.	Rotterdam	6-jul-2010	fiets	Herder, C.H.J.	Hooglanderveen	12-aug-2010	fiets
Dobbe, F.J.A.	Ter Aar	7-jul-2010	voet	Albada, A.E.	Hilversum	14-aug-2010	voet
Valk, A.J. van der	Ter Aar	7-jul-2010	voet	Bock, R.A. de	Oude Wetering	14-aug-2010	fiets
Dop, J.G.	Andijk	10-jul-2010	fiets	Bock-Opschoor, A.M.E. de	Oude Wetering	14-aug-2010	fiets
Dop-Burger, N.	Andijk	10-jul-2010	fiets	Daniels, M.	Rosmalen	15-aug-2010	fiets
Lankveld, G.A.B.M. van	Den Bosch	10-jul-2010	fiets	Daniëls, P.C.W.	Bladel	15-aug-2010	fiets
Burger, Th.F. van der	Hilversum	15-jul-2010	voet	Dijkstra, P.	Hommerts	16-aug-2010	fiets
Feije, J.B.G.	Herveld	15-jul-2010	voet	Dijkstra-Semplonius, K.	Hommerts	16-aug-2010	fiets
Matti, W.J.G.	Ruurlo	15-jul-2010	voet	Sleddens, T.A.A.M.	Bakel	16-aug-2010	fiets
Mossche, M.M.D. te	Ruurlo	15-jul-2010	voet	Stinis, M.C.	Numansdorp	17-aug-2010	voet
Hal, M.J.A.G. van	Liempde	16-jul-2010	fiets	Brouns, A.P.M.	Hoensbroek	19-aug-2010	voet

Brouns, F.J.C.M.	Hoensbroek	19-aug-2010	voet	Kelder, H.M.A.L.	Achternveld	25-sep-2010	voet
Bos, A.J.M. van den	Haarlem	22-aug-2010	voet	Otter, M.J. den	Zaandam	25-sep-2010	voet
Elberse, P.M.	Drunen	22-aug-2010	fiets	Poel, Th. van der	Noordwijkerhout	25-sep-2010	fiets
Rooij, L.W. van	Drunen	22-aug-2010	fiets	Poel			
Brouwer, E.S.	Soesterberg	23-aug-2010	fiets	-van Veen, Th. van der	Noordwijkerhout	25-sep-2010	fiets
Jansen, A.J.	Duiven	24-aug-2010	fiets	Slee, C.B.M.	Heemstede	25-sep-2010	voet
Jansen-Bremmers, Th.	Duiven	24-aug-2010	fiets	Hendriks, A.H.	Brunssum	26-sep-2010	voet
Wesseldijk, W.	Nieuwegein	24-aug-2010	voet	Niftrik, J.Th. Van	Leersum	26-sep-2010	voet
Robbroeckx, L.M.H.	Cuijk	26-aug-2010	fiets	Pronk, J.	Amstelveen	26-sep-2010	voet
Robbroeckx-Woelders, S.	Cuijk	26-aug-2010	fiets	Vulpen, M. van	Leersum	26-sep-2010	voet
Hermesen, G.W.	Dieren	27-aug-2010	fiets	Wingen-Snel, M.J.H.	St-Odiliënburg	26-sep-2010	voet
Leeuwen-Dirkse, J. van	Wassenaar	27-aug-2010	voet	Strik, E.	Roermond	27-sep-2010	voet
Zalm				Hendriks, P.G.	Wormer	28-sep-2010	fiets
-Slootweg, A. van der	Wassenaar	27-aug-2010	voet	Haubrich, A.C.M.	Klimmen	29-sep-2010	fiets
Olie, M.	De Bilt	29-aug-2010	fiets	Helbig, G.	Zwolle	29-sep-2010	fiets
Kemp, B.	Varzay F	30-aug-2010	voet	Iersel, Chr.J.G. van	Berkel-Enschot	29-sep-2010	fiets
Middelaar, C.J. van	Nijkerk	1-sep-2010	fiets	Rienks, M.D.	Eindhoven	29-sep-2010	voet
Middelaar-van de				Verhoof, C.G.H.	Berkel-Enschot	29-sep-2010	fiets
Grootevheen, M.E. van	Nijkerk	1-sep-2010	fiets	Dominicus, R.	Emmerich D	30-sep-2010	voet
Testerink, B.H.	Apeldoorn	1-sep-2010	fiets	Leenaars, J.D.W.	Den Haag	30-sep-2010	voet
Testerink				Mastwijk-Heijnen, C.E.M.	Venlo	30-sep-2010	voet
-Bloenheuvel, M.J.	Apeldoorn	1-sep-2010	fiets	Meer, J.M. van der	Badhoevedorp	30-sep-2010	fiets
Heul				Meer			
-Bolsius, M.W. van der	Capelle a/d IJssel	4-sep-2010	fiets	-den Blanken, A. van der	Badhoevedorp	30-sep-2010	fiets
Outer, J.B. den	Rotterdam	4-sep-2010	fiets	Prinsen, P.	Emmerich D	30-sep-2010	voet
Ruiter, C.J. de	Hoogland	6-sep-2010	fiets	Strijers, E.D.	Den Haag	30-sep-2010	voet
Willemsen, G.	Hoogland	6-sep-2010	fiets	Heer, H. de	Leusden	1-okt-2010	voet
Jongh Visser, P.H. de	Heiloo	7-sep-2010	fiets	Beving, J.	Papendrecht	2-okt-2010	voet
Heus, T.	Harmelen	8-sep-2010	voet	Pasmans, C.	Heerlen	2-okt-2010	voet
Huiden, E.P.	Hilversum	8-sep-2010	fiets	Delreu, A.J.	Barendrecht	5-okt-2010	voet
Vendrig, M.A.J.	Woerden	8-sep-2010	voet	Delreu, I.M.	Barendrecht	5-okt-2010	voet
Kroese, J.Th.	Hilversum	9-sep-2010	fiets	Nispen, J.A.M.C.M. van	Groningen	5-okt-2010	voet
Brand, T.J. van den	Oostvoorne	10-sep-2010	fiets	Stuij, M.E.	Grave	5-okt-2010	voet
Burger, R.	Amsterdam	11-sep-2010	voet	Beelen-Webber, D.J.W.J.	Didam	8-okt-2010	voet
Bergen, E.A. van den	Zeijen	12-sep-2010	fiets	Bakker, S.	Oosterwolde	9-okt-2010	voet
Bergen-Stalenhoef,				Bouwman, D.	Oosterwolde	9-okt-2010	voet
G.V.M. van den	Zeijen	12-sep-2010	fiets	Kimmenade, M.C.J. van	Oosterhout	10-okt-2010	voet
Karsten, J.S.A.	Soest	12-sep-2010	fiets	Veltman, F.J.A.	Baarn	10-okt-2010	voet
Jansen, M.N.J.	Hoonhorst	13-sep-2010	fiets	Veltman, J.A.	Baarn	10-okt-2010	voet
Klein Herenbrink, J.A.J.	Dalfsen	14-sep-2010	fiets	Veltman			
Linnenbank, H.F.J.	Zwolle	14-sep-2010	fiets	-Rozendaal, E.G.J.	Baarn	10-okt-2010	voet
Baas, F.J.A.	Bakel	16-sep-2010	voet	Heijligers, A.	Asten	12-okt-2010	voet
Bussink, T.W.J.M.	Herkenbosch	16-sep-2010	voet	Heijligers, E.	Asten	12-okt-2010	voet
Hoeven, J.C. van der	Garderen	17-sep-2010	voet	Kauffman, T.H.	Nieuw Vennep	13-okt-2010	voet
Klaver, W.J.M.	't Veld	17-sep-2010	voet	Kauffman			
Weterings, P.	Heerhugowaard	17-sep-2010	voet	-Schaeffers, C.M.V.	Nieuw Vennep	13-okt-2010	voet
Sniekers, J.	Hengelo	18-sep-2010	fiets	Meer, A.J.P.M. van	Roosendaal	14-okt-2010	voet
Schoenmakers, G.	Noordwijk	20-sep-2010	voet	Meer, J.M.G. van	Roosendaal	14-okt-2010	voet
Jongkind, E.	Enschede	21-sep-2010	fiets	Moezel, D.H.	Dordrecht	16-okt-2010	voet
Megen, P.A.R. van	Nijmegen	21-sep-2010	voet	Bakker, W.S.	Nijmegen	20-okt-2010	voet
Jenneboer, J.F.B.	Beuningen	22-sep-2010	fiets	Nijhuis, A.A.H.B.	Oosterhout	23-okt-2010	voet
Beus, M. de	Buren	23-sep-2010	voet	Braam, A.J.M.	IJmuiden	27-okt-2010	voet
Evegroen, A.	Ouderkerk			Manshanden, A.T.M.	IJmuiden	27-okt-2010	voet
	a/d IJssel	23-sep-2010	voet	Miedema, G.	Oosthuizen	3-nov-2010	voet
Leeuw, A. de	Groningen	23-sep-2010	voet				
Ven, P. van de	Veldhoven	23-sep-2010	voet				
Bikker, G.	Gouda	25-sep-2010	voet				

Regioafdelingen

Regio	Postcode	Regiocontactpersonen
Amsterdam	1000-1119 1160-1199 1300-1399 1420-1439	Masha Plasmans, Molenbeekstraat 6 hs, 1078 XC Amsterdam 020-6223625, dashmash@xs4all.nl Marja te Lintelo, Da Costastraat 86 E, 1053 ZR Amsterdam 020-6833272, marjatelintelo@hotmail.com
Noord-Holland benoorden't IJ	1120-1159 1440-1999	Adrie Dik, Oude Hoeverweg 1, 1817 BL Alkmaar 072-5128067, g.dik@chello.nl Rick van de Ven, Holleweg 58, 1851 KJ Heiloo 072-5340257, vdvenvdmolen@hetnet.nl
Midden-Nederland	1200-1299 1400-1419 3600-3899	Fons Boink, Oude Arnhemseweg 373, 3705 MJ Zeist 030-6990212, boink.ngsj@casema.nl Joop van Gool, Julianalaan 29, 1412 GR Naarden 035-6943982, joop.vangool@ziggo.nl
Bollenstreek/ Rijnland	2000-2199 2300-2499	Helmi van Ginneken, Langewerk 4, 2405 HK Alphen a/d Rijn 0172-416251, helmi.van.ginneken@versatel.nl Annie Lohman, Hafkenscheidtlaan 52, 2191 BR De Zilk 0252-519860, alohmann52@hotmail.com
Den Haag	2200-2299 2500-2799	Jos Engels, Oosteinde 182, 2272 AH Voorburg 070-3872619, jos.engels@ziggo.nl Jan Galjé, Archimedesstraat 31, 2517 RP Den Haag 070-3638431, jangalje@hetnet.nl
Rotterdam	2800-3399	Aart en Mieke Ligthart, Bermweg 264, 2906 LH Capelle a/d IJssel, 010-4582365, aartenmieke@tiscali.nl
Utrecht-Zuid / Rivierengebied	3400-3599 3900-4299	Bram van der Wees, Poortstraat 83, 3572 HE Utrecht 030-2732300, bram@vanderwees.com Jos Notenboom, Parallelweg 47, 4107 NA Culemborg 0345-513363, josnotenboom@mac.com
Zuid-west- Nederland	4300-4799	Rinus Goedemondt, Westervicht 570, 4385 BV Vlissingen 0118-464395, yaagpad@hotmail.com Frans de Valk, Rietdijk 7, 4316 AR Zonnemaire 0111-401431, frdevalk@zeelandnet.nl
Breda/Tilburg	4800-5199	Toine Martens, Baakberg 66, 4707 RX Roosendaal 0165-854532, toinemartens@ziggo.nl Frank van Bortel, Biezenbeemd 15, 4907 EE Oosterhout 016-2470059, fvboxtel@kpnmail.nl
Den Bosch	5200-5499	Nelly en Rony de Jong, Elzenstraat 59, 5306 XK Brakel 0418-671966, regio.den-bosch@santiago.nl Piet en Antje v. d. Tillaart, Parkietendonk 3, 5467 DR Veghel 0413-340650, info@piett.nl
Zuid-Oost Brabant	5500-5799	Wim Golstein, Het Aangelag 18, 5513 BZ Wintelre 040-2053113, w.golsteinbrouwers@chello.nl Frans Berkers, Sophiastraat 15, 5583 CA Waalre 040-2213826, f.berkers65@upcmail.nl
Limburg	5800-6499	Eugene Uiting, Roerdompstraat 11, 5941 JM Velden 077-4723024, eus_chat@hotmail.com Jan Houben, Veld-Oostenrijk 18, 5961 NW Horst aan de Maas 077-3982757, fam_houben@hotmail.com
Arnhem/ Nijmegen	6500-7099	Marc Koch, Europalaan 11, 6991 DA Rheden 026-4954467, m.koch16@chello.nl Joop Kamphuis, Willem Barentszstr. 10, 6991 BC Rheden 026-4954001, j.kamphuis22@chello.nl
Oost-Nederland	7100-7799 8000-8299	John Vollenbroek, Prins Bernhardstraat 1, 7573 AM Oldenzaal 0541-523483, john@mensenmakenfouten.nl
Groningen/ Drenthe	7800-7999 9300-9999	Jaap Middeldorp, Wijdeveldstraat 1, 9731 MX Groningen 050-3641980, jam.middeldorp@planet.nl Ineke de Jonge, Wijdeveldstraat 1, 9731 MX Groningen 050-5426220, ineke.dejonge@wur.nl
Friesland	8300-9299	Klaske Scholte, Burmanijstrjitte 3, 8633 KA Ysbrechtum 0515-420231, jacobaelia@hotmail.com Elly Koopman, L. van Beekstrjitte 2, 8561 GJ Balk 0514-601134, ellyiebele@yahoo.com

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob

is de vereniging van en voor belangstellenden in de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela in Galicië. Aanmelding voor het lidmaatschap dient te geschieden aan het adres van het Genootschap door inzending van het aanmeldingsformulier. Dit kan men opvragen bij het Informatiecentrum of downloaden van de website www.santiago.nl. Het lidmaatschap loopt uitsluitend per geheel kalenderjaar. Beëindiging dient vóór 1 december te worden gedaan per brief of e-mail: ledenadministratie@santiago.nl.

De contributie bedraagt € 22,83 incl. het abonnement op de Jacobsstaf.

De contributie voor een 'inwonend lid' bedraagt € 16,80 zonder de Jacobsstaf.

Het eenmalige inschrijfgeld is € 11,78 per eerste lid per adres. Nieuwe leden ontvangen direct bij inschrijving gratis de pelgrimspas. De bedragen kunnen jaarlijks worden aangepast.

Alle bedragen worden door het Genootschap automatisch geïncasseerd.

Het Genootschap is gevestigd in het Huis van Sint Jacob:

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht

Tel: 030-2315391; Fax: 030-2318281

E-mail: info@santiago.nl. Website: www.santiago.nl

Hier zetelt de ledenservice en de winkel, het informatiecentrum, de bibliotheek en het compostelaregister. Tevens is dit het vergadercentrum. Ook vindt hier de ledenadministratie plaats;

e-mail: ledenadministratie@santiago.nl.

De openingstijden zijn:

Maandag van 14 tot 16 uur,

Donderdag van 14 tot 16 en van 19 tot 21 uur,

Vrijdag van 10 tot 12 uur,

Elke tweede en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur.

Het Informatiecentrum in Vessem

is gevestigd in 't Atelier van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm, Servatiusstraat 11, 5512 AJ Vessem (NB). Het is geopend op elke tweede en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur voor informatie over de tocht en aanmelding als lid.

Bankgegevens

Girorekening: 5151146

(Internationaal: IBAN: NL90PSTB0005151146 en

BIC: PSTBNL21)

Bankrekening: Rabobank Almere nummer 30.25.73.917

(Internationaal: IBAN: NL53RABO0303573917 en

BIC: RABONL2U) t.n.v. Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Bestuur van het Genootschap

Joost Bol (voorzitter)

André Brouwer (algemeen secretaris)

Bas Brouwer (penningmeester)

Adrie Dik, Herman Holtmaat en Daniëlle Lokin (leden)

Regio-afdelingen

Het Genootschap heeft Nederland verdeeld in zestien regionale afdelingen. De indeling en de namen van de regiocontactpersonen staan elders in dit blad. De regiocontactpersonen vormen het meest directe contact van het Genootschap met de leden.

Werkgroepen

Het Genootschap kent een aantal werkgroepen en commissies. Voor de juiste gegevens wordt verwezen naar www.santiago.nl

De Jacobsstaf

is het orgaan van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob en verschijnt viermaal per jaar. ISSN 0923-11458.

© Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Redactie

Joop van der Schoor (hoofredactie),

Jasper Koedam (eindredactie),

Rony de Jong (bureauredactie),

Tieleke Huijbers (fotoredactie) en André Brouwer.

Redactieadres

Elzenstraat 59, 5306 XK Brakel.

E-mail: redactie@santiago.nl

Druk & grafische verzorging

Drukkerij Berne BV, Heeswijk

Aanwijzingen voor de auteurs

Bijdragen voor de Jacobsstaf dienen digitaal in Word, gezonden te worden aan redactie@santiago.nl. Voor artikelen geldt als richtlijn een **maximumlengte van 1800 woorden**; voor de regioberichten geldt een maximum van 300 woorden per regio. Voeg de **illustraties apart** toe als jpg-bestand, minimaal 500 kb. Geef in de tekst de plaats van de illustraties aan en voeg apart een lijst met bijchriften toe.

De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen in te korten of te weigeren. Meningingen en feiten zoals die door auteurs worden weergegeven, vallen buiten verantwoordelijkheid van redactie en uitgever.

Advertenties kan men inzenden via het redactieadres.

Losse nummers zijn, indien nog leverbaar, via het Informatiecentrum te bestellen.

Water uit de bron
stromen van levend water
mijn kruik loopt over